

ARİSTOTELES

ATİNALILARIN
DEVLETİ

HASAN ÂLİ YÜCEL KLASİKLER DİZİSİ

YUNANCA ASLINDAN ÇEVİREN: ARİ ÇOKONA

Genel Yayın: 2851

Hümanizma ruhunun ilk anlayış ve duyuş merhalesi, insan varlığının en müşahhas şekilde ifadesi olan sanat eserlerinin benimsenmesiyle başlar. Sanat şubeleri içinde edebiyat, bu ifadenin zihin unsurları en zengin olanıdır. Bunun içindir ki bir milletin, diğer milletler edebiyatını kendi dilinde, daha doğrusu kendi idrakinde tekrar etmesi; zekâ ve anlama kudretini o eserler nispetinde artırması, canlandırması ve yeniden yaratmasıdır. İşte tercüme faaliyetini, biz, bu bakımdan ehemmiyetli ve medeniyet dâvamız için müessir bellemekteyiz. Zekâsının her cephesini bu türlü eserlerin her türlüüne tevcih edebilmiş milletlerde düşüncenin en silinmez vasıtası olan yazı ve onun mimarisi demek olan edebiyat, bütün kütlenin ruhuna kadar işliyen ve sinen bir tesire sahiptir. Bu tesirdeki fert ve cemiyet ittisali, zamanda ve mekânda bütün hudutları delip aşacak bir sağlamlık ve yaygınlığı gösterir. Hangi milletin kütüphanesi bu yönden zenginse o millet, medeniyet âleminde daha yüksek bir idrak seviyesinde demektir. Bu itibarla tercüme hareketini sistemli ve dikkatli bir surette idare etmek, Türk irfanının en önemli bir cephesini kuvvetlendirmek, onun genişlemesine, ilerlemesine hizmet etmektir. Bu yolda bilgi ve emeklerini esirgemiyen Türk münevverlerine şükranla duyuluyum. Onların himmetleri ile beş sene içinde, hiç değilse, devlet eli ile yüz ciltlik, hususi teşebbüslerin gayreti ve gene devletin yardımı ile, onun dört beş misli fazla olmak üzere zengin bir tercüme kütüphanemiz olacaktır. Bilhassa Türk dilinin, bu emeklerden elde edeceği büyük faydayı düşünüp de şimdiden tercüme faaliyetine yakın ilgi ve sevgi duymamak, hiçbir Türk okuru için mümkün olamayacaktır.

23 Haziran 1941

Maarif Vekili

Hasan Âli Yücel

HASAN ÂLİ YÜCEL KLASİKLER DİZİSİ

ARİSTOTELES
ATİNALILARIN DEVLETİ

ÖZGÜN ADI
Ἀθηναίων πολιτεία

YUNANCA ASLINDAN ÇEVİREN
ARİ ÇOKONA

© TÜRKİYE İŞ BANKASI KÜLTÜR YAYINLARI, 2012
Sertifika No: 11213

EDİTÖR
KORAY KARASULU

GÖRSEL YÖNETMEN
BİROL BAYRAM

DÜZELTİ
NEBİYE ÇAVUŞ

GRAFİK TASARIM VE UYGULAMA
TÜRKİYE İŞ BANKASI KÜLTÜR YAYINLARI

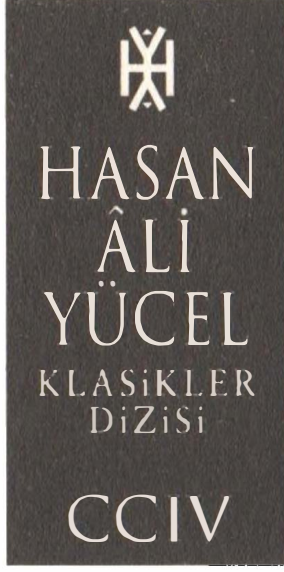
1. BASIM, EYLÜL 2013, İSTANBUL

ISBN 978-605-360-954-4 (CİLTLİ)
ISBN 978-605-360-955-1 (KARTON KAPAKLI)

BASKI
YAYLACIK MATBAACILIK
LİTROS YOLU FATİH SANAYİ SİTESİ NO: 12/197-203
TOPKAPI İSTANBUL
(0212) 612 58 60
Sertifika No: 11931

Bu kitabın tüm yayın hakları saklıdır.
Tanıtım amacıyla, kaynak göstermek şartıyla yapılacak kısa alıntılar dışında
gerek metin, gerek görsel malzeme yayınevinden izin alınmadan hiçbir yolla
çoğaltılamaz, yayımlanamaz ve dağıtılamaz.

TÜRKİYE İŞ BANKASI KÜLTÜR YAYINLARI
İSTİKLAL CADDESİ, MEŞELİK SOKAK NO: 2/4 BEYOĞLU 34433 İSTANBUL
Tel. (0212) 252 39 91
Fax. (0212) 252 39 95
www.iskulttur.com.tr

ARİSTOTELES

ATİNALILARIN DEVLETİ

YUNANCA ASLINDAN ÇEVİREN:
ARİ ÇOKONA

TÜRKİYE BANKASI
Kültür Yayınları

Sunuş

Aristoteles'in Hayatı

Aristoteles, MÖ 384'te, Makedonya'da, Halkidiki Yarımadası'nın kuzeydoğusunda bulunan, bugünkü Stavros yerleşimi yakınlarındaki Stageira kentinde doğdu. Kent, Andros Adalı ve Halkidalı kolonistler tarafından MÖ 665'te kurulmuştu ve halkı İyonya lehçesine yakın bir Yunanca konuşuyordu. Annesiyle babası, kentin kurucusu Halkidalı eski ailelere mensuptu. Babası Nikomakhos, Büyük İskender'in dedesi III. Amyntas'ın yakın dostu ve özel doktoruydu. Suida'ya göre altı tıp bir de fizik kitabı yazmıştı. Çok küçük yaşta kaybettiği annesi Phaistis de doktorlar yetiştiren bir aileden geliyordu. Genç Aristoteles, böylece tıbbın öncüsü Hippokrates'e değin geri giden ve tıbbın kurucusu Sağlık Tanrısı Asklepios'tan kaynaklanan uzun bir doğabilim geleneği içinde yetişti. Bir hekim için gerekli eğitimi görüp görmediği bilinmiyor. Ancak sonraki düşünsel gelişimi içinde doğal olayların gözlemlenmesine verdiği önem ve Atina'da kurduğu okulda (Lykeion) hekimlik eğitiminin yer alması, gençliğinde ağır bir eğitimden geçtiğini gösterir. Aristoteles ergenliğinde babasını da

kaybetti ve vesayetini Lesbos Adası'nın karşısındaki Atarneia kentinde yaşayan akrabası Proksenos aldı.

Aristoteles on yedi yaşında Platon'un Atina'daki Akademeia'sına girerek öğrencisi oldu. Kısa sürede zekâsı ve çalışkanlığıyla hocasının gözüne girdi. Platon ona “νοῦς τῆς διατριβῆς = tez üreten akıl,” evine de “οἶκος ἀναγνώστου = okuyucunun evi” adını takmıştı. Geceleri yatağında kitap okurken sol elinde bakır bir gülle tuttuğu, altına da bir leğen koyduğu söylenir. Uykuya daldığında güllenin leğene düşmesiyle çıkan gürültüden uyanıyor, okumaya devam ediyordu.

Akademeia'da yirmi yıl eğitim görüp hocasının yardımcılığını yürüttü. Platon MÖ 347'de öldüğünde, okul yönetimine daha kıdemli olan, MÖ 408 doğumlu, Platon'un yeğeni Speusippos getirildi. Aristoteles, bazı araştırmacılara göre bu göreve atanmadığı, bazılarına göre de o sıralarda Makedonya'ya karşı bir siyasal hava egemen olduğu için, Atina'dan ayrıldı.

Düşünsel gelişiminin bu ikinci evresinde, arkadaşı Khalkedonlu [Kadıköy] Ksenokrates ile birlikte, Assos'ta bir okul açtı. Burada tiran Hermeias'ın öğretmeni oldu, onun yeğeni ve evlatlığı Pythias ile evlendi. Bu dönemde yazdığı *Politika* adlı yapıtı daha çok Hermeias'a öğütler içerir. Gene bu kitapta, evlenmek için ideal yaşın erkeklerde (kendi evlendiği yaş olan) 37, kadınlarda da 18 olduğunu yazar. Pythias, adının verileceği bir kız çocuğu doğurduktan sonra ölünce, Aristoteles Stageiralı Herpyllis adlı bir kızla ilişkiye girdi. Hiç evlenmediği bu kızıdan, bir kitabını adayacağı oğlu Nikomakhos doğdu.

Aristoteles, Assos'ta mutlu geçirdiği üç yıldan sonra, Lesbos Adası'nın başkenti Mytilene'ye yerleşti ve orada

adanın yerlisi olan öğrencisi Theophrastos’la birlikte, Akademeia’ya benzer bir felsefe okulu kurdu. Astronomi ve buna bağlı kuramsal çalışmalardan ayrılarak yeryüzüne, özellikle de biyolojiye ilgi duyması bu zamana rastlar. Bitki ve hayvanların yaşamlarını incelerken, insan için söz konusu edilen ruh-beden sorununa da eğildi. Platon’un, ruhu beden içinde “geçici olarak barınan bağımsız bir varlık” olarak niteleyen görüşünden ayrılarak, ruhun maddi bedenden ayrı bir varlık olmadığını; onunla birlikte, bireyi oluşturan bir ilke olduğunu ortaya attı. Buna göre ruha bedenin biçimi, bedene de ruhun maddesi dedi.

MÖ 343-342’de Makedonyalı II. Philippos, Aristoteles’i 13 yaşındaki oğlu Aleksandros’a [Büyük İskender] öğretmenlik yapmaya çağırdı. Dersler bazen başkent Pella’da, bazen de bugünkü Nausa kentinin kurulmuş olduğu tepenin eteklerindeki Mieza Kalesinde veriliyordu. Aristoteles İskender’e ağırlıkla Homeros’u, tiyatroya dayalı sanatı ve ayrıca politikayı konu alan bir öğrenim programı uyguladı. Hükümdar olarak yetiştirilen genç prens için koloniler ve krallık üzerine iki kitap hazırladığı biliniyor. Siyasete olan ilgisi de bu dönemde yoğunlaştı, eseri Politika üzerindeki çalışmaları sürdü. Ancak öğrencisi İskender’in kurduğu büyük imparatorluk, düşünsel olarak, Aristoteles’in kent devleti [polis] anlayışını temel alan siyaset görüşüne uygun değildir.

Aristoteles bir süre memleketi Stageira’da kaldı, yeğeni Kallisthenes’le birlikte Delphoi’ye giderek tapınağın arşivinden Pythia Oyunlarında madalya kazananların kataloğunu çıkardı. Nihayet, 12 yıl aradan sonra, MÖ 335-334’te Atina’ya geri döndü. Kentin kuzeydoğusunda, Lykabettos Tepesi ile İlyssos Deresi arasında bulunan bölgede birkaç bina kiraladı. Atina yurttaşı olmadığı için gay-

rimenkul satın alamıyordu. Burada, yıllar önce Sokrates'in de uğradığı, Lykeios Apollon ve Musa'lara adanmış kutsal bir koruluk vardı. Aristoteles burada Akademeia'yı örnek alarak kendi okulunu kurdu. Okul, dersler korulukta ya da üstü kapalı sütunlu patikalarda gezintiye çıkılarak [peripatos] verildiği için Peripatetik, kutsal koruluğun adından da Lykeion adlarını aldı. Kurduğu bilim müzesini zenginleştirmek için Büyük İskender'in 800 talanton verdiği ve askeri seferlerinde bilimsel değeri olabilecek herhangi bir şey bulunduğunda müzeye gönderilmesini emrettiği söylenir. Okulda daha sonra İskenderiye ve Bergama Kütüphanelerinin kuruluşunda örnek alınacak zengin bir kütüphane de vardı.

Sabah derslerinde üst düzey öğrencilere felsefe, öğleden sonraki derslerde yeni başlayanlara genel bilgiler öğretiliyordu. Kaynaklara göre, okulu onar gün için sırayla öğrenciler yönetiyordu. Öğrenciler hep birlikte yemek yiyor ve Aristoteles'in koyduğu kurallara uyularak ayda bir şölen [symposion] düzenleniyordu. Lykeion kısa sürede sadece ders verilen bir okul değil, bir araştırma ve belli kurallara sahip bir toplu yaşam merkezi olarak gelişti. Ancak Akademeia gibi yasal olarak tanınan yarı dinsel bir birlik [thiasos] durumuna, Aristoteles'in ölümünden sonra, Theophrastos'un yönetiminde ulaştı.

MÖ 323'te Büyük İskender'in ölümü ve Atina'da Makedon karşıtlarının iktidara gelmesi Aristoteles'in rakiplerine ona zarar verebilme fırsatını tanıdı. Bir şiirini ve dostu Hermeias'ın mezarına yazdığı yazıtı öne sürerek onu tanrısızlıkla suçladılar. Şahsında Makedonlardan intikam almak isteyen siyasi rakiplerinin gerçek emellerini anlayan Aristoteles, mahkemeyi beklemeden Lykeion'u öğrencisi Theophrastos'a devrederek Makedonların güdümündeki

Halkida'ya çekildi. Sokrates'in mahkûm edilmesini ima ederek: "Atinalıların felsefeye karşı ikinci bir suç işlemelerini engelleyeceğim," dediği söylenir. Ailesiyle birlikte annesinden miras kalan bir çiftlikte birkaç ay yaşadından sonra, MÖ 323'te, kalbi kırık ve mutsuz bir şekilde, bir mide rahatsızlığından öldü. Bedeni memleketi Stageira'ya götürülerek görkemli bir törenle toprağa verildi. Hemşerileri onu kentlerinin "kurucusu" ilan ettiler, adını aylardan birine verdiler ve mezarının üzerinde kurban sunağı inşa ettiler.

Eseri

Aristoteles'in eserleri kabaca üç kümede toplanabilir. Öğrencileri dışındaki genel okurlara yönelik kitaplar, araştırmalarıyla ilgili notlar ve kayıtlar, son olarak da derslerde kullanmak üzere hazırladığı notlar. *Atinalıların Devleti* dışında, günümüze kadar gelen bütün kitapları üçüncü türe aittir. Genel okurlara yönelik kitaplarını, en eskisini MS III. yüzyılda Diogenes Laertius'un hazırladığı üç listeden biliyoruz. Laertius, Aristoteles'in bütün eserlerinin 440 bin mısradan oluştuğunu söyler. Başlıklarından Platon'un diyaloglarına benzer diyaloglar oldukları anlaşılıyor. İki yüzden fazla eserin kayıtlı olduğu listelerde bazı kitap bölümlerinin ayrı birer kitap olarak yazıldığı görülür. Ancak başlıklardan büyük bir doğrulukla içerikleri tahmin edilebilir.

Aristoteles'in günümüze kadar gelen kitaplarının hemen hemen tümü, Lykeion'u yönettiği dönemde yazılmıştır. Bazı araştırmacılar bunların öğrencileri tarafından yazılmış olabileceğini iddia etmişlerdir. Ancak metinlerin üslup bütünlüğü bu yaklaşımı geçersiz kılar. Prusya Bilim-

ler Akademisi, 1831-1870 yılları arasında Aristoteles'in günümüze kadar gelebilen 47 kitabını beş ciltte topladı. Bu baskı, editörü Alman dilbilimci August Immanuel Bekker'in adıyla biliniyor. Klasik metin bu baskının sayfası, sütunu ve paragrafına göre numaralanıyor.

Temel çizgilerinde Yunan kültürü içinde canlı kalan Aristoteles'in doktrinleri, Roma Döneminde Doğu Akdeniz'de yayılmış; Doğu Anadolu, Suriye ve Mısır'da İslam kültürüne katılmış; Hristiyan ortaçağında Kuzey Afrika ve İspanya'dan Araplar yoluyla ve Latin etkilerin de katılmasıyla İtalya, Fransa ve İngiltere'ye yayılmış; burarlardan da yeni çağlarda Almanya ve Kuzey Amerika'ya geçmiştir. Böylece, Yunan ve Latin kültürlerinin yanı sıra; Arap, Fars ve Yahudi düşünürler eliyle ve hem Hristiyan hem de İslam kültürleri içinde yoğrulup zenginleşerek günümüze ulaşmıştır.

Günümüzde Aristoteles'in dolaysız izleyicisi olduğu söylenebilecek bir akım yoksa da, çağdaş felsefe eğitiminin ayrılmaz bir parçası olarak yerini koruyan görüşlerinin etkileri birçok kültür alanında sürmektedir. Dil ve ilgili alanlarda “kategori”, “özne-yüklem”; felsefe ve sanatta “biçim-içerik”; fizikte “enerji-madde” ve çeşitli alanlarda da “potansiyel”, “öz”, “nicelik-nitelik”, “ilişki”, “neden”, “cins-tür”, “genel-tikel” gibi canlılığını koruyan birçok kavram ve kuramsal ayırım Aristoteles'in düşünce tarihine katkısıdır.

Aristoteles, ölümünden yirmi üç yüzyıl sonra, bugüne kadar yaşamış dünyanın en etkileyici kişilerinden biri olmaya devam etmektedir. Bilginin her alanında katkılarda bulunmuş, birçok yeni bilim dalının kurucusu olmuştur. Filozof Bryan Magee, “Herhangi başka bir insanın onun kadar bilgili olduğu şüphelidir,” demiştir.

Atinalıların Devleti

Synagoge Politeion [Devlet Rejimleri Derlemesi] ya da *Politeiai* [Devlet Rejimleri], Aristoteles'in, eksoterika [dış] adıyla tanımlanan ve geniş bir okur kitlesine hitap eden eserlerinden biriydi. Bu eserde Diogenes Laertius'a göre 158, başka yazarlara göre ise iki yüzden fazla bağımsız kent ya da devletin rejimi anlatılıyordu. Yunan dünyasının dışındaki devletler de *Barbar Rejimler* ve *Kartaca* adlı iki ayrı kitapta anlatılıyordu. Cicero, eserle ilgili yorumlarda bulunarak büyük hacmine tanıklık eder. Başka yazarların günümüze kadar gelen metinlerinde Aristoteles'in bu kitabına ve isim verilerek 99 ayrı rejime atıflar vardır. Aristoteles bu iddialı projesinde en yetenekli öğrencilerini de çalıştırmış olmalı, ancak üslubuna bakarak kitabı tek başına onun yazdığını söyleyebiliriz.

Kitapta anlatılan rejimlerden birincisi ve en ayrıntılısı Athenaion Politeia'ydı [Atinalıların Devleti], en erken kaybolan da o oldu. Eski Aristoteles yorumcularından Photios ve Hesychios bile orijinal hiçbir paragrafını kaydetmemişlerdir. Kitabın Cicero'nun kütüphanesinde bulunduğu, Plutarkhos'un Solon, Theseus, Perikles ve Nikias'ın biyografilerini yazarken ondan yararlandığını biliyoruz. Başta Harpokration olmak üzere Bizans sözlük yazarları da bu kitaptan çok alıntı yapar. Bizanslı yazıcıların, hemen hemen tümü başka yazarların alıntılarında muhafaza edilen bir kitabı kopyalamaya gerek görmediklerini varsayabiliriz.

1891 yılının Şubat ayında, Londra'daki British Museum'da, İngiltere'ye ne zaman getirildiği bilinmeyen ve arka yüzünde *Atinalıların Devleti*'nin yazılı olduğu bir papirüs bulundu. Papirüs 28 cm eninde ve toplam 6 met-

re uzunluğundaydı. Çok kötü durumdaki papirüsün ön yüzünde, bir çiftlikle ilgili MS 78-79 tarihli hesaplar vardı. Hesaplar zamanla önemlerini kaybettiklerinden, papirüsler MS I. yüzyılın sonlarına doğru, Aristoteles'in eserini kopyalamada kullanılmış olmalı. British Museum'da B. M. Pap. 131 koduyla muhafaza edilen papirüs beş parçadan oluşur ve dört farklı el yazısıyla yazılmıştır. Birinci ve dördüncü yazıcı çok kısaltma kullanıp harfleri bileşik yazmıştır. Papirüslerin kenarında, birinci yazıcının el yazısıyla eklenmiş editör notları vardır. Kötü durumda olan papirüste birçok kelime silinmiştir ve büyükçe parçalar eksiktir. 1891'de Frederic G. Kenyon'un editörlüğünde yayımlanan papirüste, kitabın başka eserlerdeki alıntılarından yararlanılarak eksiklikler tamamlanmıştır.

Kitabın içeriğinden, MÖ 328 – 322 tarihleri arasında yazıldığı anlaşılmaktadır. *Atinalıların Devleti*, tarihi (bölüm 1 – 41) ve sistematik (bölüm 42 – 69) olmak üzere iki kısımdan oluşur. Atina'nın tarihini anlatan birinci kısımda büyükçe bir bölüm eksiktir. Ancak orijinal kitaptan yapılan alıntılardan ve başka kaynaklardan eksikler tamamlanabilir. Aristoteles, devlet rejiminin değişime uğradığı Solon, Kleisthenes ve Peisistratos dönemlerini ayrıntılarıyla anlatırken, tarihsel önemi büyük olduğu halde, devlet rejimine hiç müdahale etmeyen Alkibiades'ten hiç bahsetmiyor. Kurulduğu günden yaşadığı döneme kadarki Atina tarihinde on bir köklü rejim değişikliği olduğunu vurguluyor.

Aristoteles kitabının tarihi kısmını yazarken kendinden önceki ve çağdaşı başka yazarlardan da yararlandığı halde onları ismen anmaz. Peisistratos ve Kleisthenes dönemini anlatırken Herodot'tan, Solon'un yasalarını anlatırken Solon'dan yararlanmıştır. MÖ 411'deki oligarşik darbeyi Thukydides'ten, Otuzlar diktası ve demagog Kleon döne-

mini de Theopompos'tan yararlanarak yazar. Aristoteles'in kullandığı başka bir kaynak da, Kleodemos, Phanodemos ve Androtion gibi Atthidographos adıyla bilinen Atinalı vakanüvislerdir. Onlardan tarihlerin kesin olarak saptanması konusunda yararlanır.

İkinci kısımda Aristoteles, kendine özgü metodik ve bilimsel yaklaşımıyla çağdaşı Atina devlet rejiminin işleyişini anlatır. İyi bildiği bir konu olduğu için başka kaynaklara başvurma ihtiyacını duymaz. Atina demokrasisi ve kurumları hakkında bildiklerimizin çoğu bu kitaptan kaynaklanır. Metnin dili yalın, kolay anlaşılır ve akıcıdır. Cicero, Aristoteles'in yazılarını bir *altın nehri*'ne benzetmişti. *Atinaların Devleti*, sadece içeriğiyle değil üslubuyla da çok değerli bir klasiktir.

Çeviride kitabın orijinali (Kenyon F. C. edisyonu, Oxford University Press, 1920) kullanıldı. Çağdaş Yunanca: (İoannis Zervos, 1929, Feksi Yayınları) – (Dimitris Papadis, 2012, Zitros Yayınları) – (Angelos Vlahos, 1980, Estia Yayınları) – (Andreas Panagopoulos, 1999, Aiolos Yayınları) çevirileriyle karşılaştırıldı. Metinde, Kenyon baskısının klasik numaralaması ve İoannis Zervos'un Çağdaş Yunanca çevirisinin ara başlıkları kullanıldı. Baştaki kayıp bölüm de uzun bir dipnotla özetlendi.

Atinalıların Devleti

.....¹

1 Aristoteles'i kaynak gösteren antik yazarlara ve başka kaynaklara göre, papirüsün tahrip olan kısmı özetle şu şekilde olmalı:

Atinalılar eskiden krallıkla yönetiliyordu. İon Attika'ya yerleşerek buranın halkına kendi adını verdi ve o tarihten itibaren yerli halkın adı İonlar oldu. Mitolojiye göre Eretheas çok saygın bir kraldı. Ondan sonra kral olan Pandion, krallığı oğulları arasında paylaştırdı. İktidarın bu şekilde bölünmesi yüzünden Theseas dönemine kadar ülke hep kardeş kavgaları yaşadı. Theseas, Attika'nın küçük yerleşimlerini [demos] birleştirerek Atina'nın nüfusunu yoğunlaştırdı. Yurttaşları asiller, çiftçiler ve zanaatçılar olmak üzere üç ayrı sınıfa böldü, onlara eşit haklar tanıyarak siyasal ve sosyal düzeni daha demokratik olacak şekilde değiştirdi.

Daha sonraki yıllarda, başarıları ve yurtseverliğiyle sivrilen Kral Kodros savaşta öldü. Ölümünden sonra Atina'nın artık krallıkla değil arkhonlukla yönetilmesine karar verildi. İlk arkhon olarak Kodros'un oğlu Medon seçildi ve onu onar yıllığına iktidarda kalan kendi soyundan başkaları izledi. Zamanla Kodros'un ardıllarının ahlaki çöküntüye uğraması ve demosların gelişmesiyle iktidar soylu eski ailelerin eline geçti. Ancak aralarındaki geçimsizlik sık sık isyanlara yol açıyordu.

Soylu bir aileye mensup, Olimpiyat şampiyonu ve Megara'nın tiranı Theagenes'in damadı olan Kylon, iktidarı zorla devralmak istedi [MÖ 632 ya da 628]. Akropolis'i ele geçirdi, ancak Atinalılar sert tepki göstererek onu orada kuşattılar. Akropolis içindekiler yiyecek yokluğundan zor anlar yaşadı. Kylon gizlice kaçmayı başardı, taraftarları da dinî inançlara göre tanrıların koruması altında olacakları Athena Tapınağına sığındılar. Orada, kendilerine zarar verilmemesi şartıyla, kuşatanların başı, Alkmeonidler ailesine mensup arkhon Megakles'e teslim oldular. Ancak tapınaktan çıkarken, bazıları sığındıkları Erinnyes sunağı yakınlarında olmak üzere hepsi öldürüldü.

Büyük günah sayılan bu davranıştan sonra salgın hastalıklar Atina'da birçok insanın ölümüne neden oldu ve tanrıların cezası olarak algılandı. Halk Alkmeonid ailesinden nefret etti ve güçlenen Kylon taraftarları isyan etti. İç savaşa son vermek üzere, halk bu çirkin cinayetin suçlularının yargılanıp cezalandırılmasını istedi. Phlia demosundan Myron, sığındıkları tapınakta katledilen Kylon taraftarları için Alkmeonidler ailesini ve özellikle Megakles'i suçlayarak mahkemeye başvurdu.

1. Davacı Myron ve soylu ailelere mensup yargıçların huzurunda kurban etlerinin önünde yeminler edildi. Tanrılara karşı işlenen saygısızlığın mahkûmiyet kararı açıklandığında, [Alkmeonidlerin] ölüleri mezarlarından çıkarıldı ve bütün soyları sonsuza kadar sürgüne gönderildi. Bundan sonra da Giritli Epimenides² kenti günahlarından arındırdı.

2. ^[1] Daha sonra, soylularla halk arasında uzun süren huzursuzluklar yaşandı. ^[2] O zamanın yönetim biçimi tamamen oligarşik olduğu gibi, yoksullar, eşleri ve çocuklarıyla birlikte zenginler için köle gibi çalışmaktaydı. Zenginlerin topraklarını bir bedel karşılığında ekip biçtikleri için onlara pelates ve ektimoroi³ adı veriliyordu. Bütün toprak bir azınlığın elindeydi ve toprağı işleyenler kirayı ödeyemediklerinde çocuklarıyla birlikte köle oluyordu. Halkın koruyucusu ilk devlet adamı olan Solon'un zamanına kadar, borçlular alacaklılara kendi bedenlerini rehin olarak göstermek zorundaydı. ^[3] Yönetim biçiminin çoğunluğa yüklediği kötülüklerin en ağırı ve en acısı bu kölelik rejimiydi. Ama doğruyu söylemek gerekirse, hiçbir hakka sahip olmadıkları için, halk yığınlarının durumlarından şikâyetçi olmaları için birçok neden daha vardı.

3. ^[1] Kentin yönetim biçimi Drakon'dan önce şöyleydi: İdari makamlar soyluluk ve zenginlik göz önüne alınarak

2 Knossos'lu Epimenides hakkında birçok mit üretilmiştir. Bir mağaraya girip 57 yıl boyunca uyuduğu, 154 ya da 157 yıl yaşadığı söyleniyor. Bilge, doktor ve kâhin olarak büyük ün salmıştı. Atina'ya çağrıldığında Areios Pagos'tan [Ares Tepesi] ak ve kara koyunlar salmış, dinlenmek için durdukları yerlerde kurbanlar kesilmesini istemişti. Atinalılar, arınma töreninden sonra tanrıların hiddetinin geçtiğine ve affedildiklerine inandılar. Epimenides hizmeti için ona teklif edilen büyük serveti reddederek bir zeytin dalı istedi.

3 Yaklaşmak, yanaşmak anlamına gelen pelazo fiilinden türetilen pelates, Türkçeye yanaşma olarak çevrilebilir. Zenginlerin topraklarında, üretimin altıda birini toprak sahibine vermek şartıyla çalıştıkları için, topraksız köylüler altıda bir paycı anlamına gelen ektimoroi adıyla da tanınıyorlardı.

dağıtılıyordu. Makamlar önce ölünceye kadar, daha sonraları on yıllığına veriliyordu. ^[2] En önemlileri; basileus [kral]⁴, polemarchos [başkomutan] ve arkhon makamlarıydı. İçlerinde en eskisi, başlangıçtan beri var olan krallıktı. Bazı kralların savaşla ilgili konularda başarılı olmadığı görüldüğü için, ikinci olarak polemarchos makamı kuruldu. [Atinalılar] tehlikede olduklarını hissettiklerinde [ilk başkomutanları olarak] İon'u⁵ çağırdılar. ^[3] Son getirilen makam ise arkhonluk oldu. Çoğu kimse arkhonluğun Medon döneminde, bazıları da Akastos döneminde getirildiğini iddia eder. İkinci şikkı destekleyenler, buna kanıt olarak, dokuz arkhonun görevlerini devralırken; “Akastos zamanından beri geçerli olan antlaşmalara sadık kalacaklarına,” dair yemin etmelerini gösterir. Bu kanıta dayanarak, Kodros'un ardıllarının, yetkilerinin bir kısmını, kendilerine verilen birtakım armağanlar karşılığında Akastos döneminde zamanın arkhonuna devrettikleri sonucuna varırlar. Hangi iddianın doğru olduğu o kadar önemli değilse de, arkhonluğun diğer iki makamdan daha sonra kurulduğu şöyle de kanıtlanabilir. Basileus ve polemarchos geleneksel dinî törenlere başkanlık ederken, arkhon daha sonraki tarihlerde gelenekselleşen dinî törenlere başkanlık eder. Arkhonluk, yetkilerinin genişletil-

4 Atina'nın ilk yönetim biçimi olan krallık erken tarihlerde terk edildi. Efsaneye göre son Atina kralı olan Kodros Lakedaimonlar (Spartalılar) tarafından öldürülmüştü. Delphoi Tapınağına başvuran Spartalılar Atina'yı ele geçirmek için ne yapmaları gerektiğini sorduklarında, kesinlikle Atina kralını öldürmemeleri gerektiğini öğrenmişlerdi. Bunun üzerine Kodros dilenci gibi giyinerek Spartalıların arasına karışıp iki asker öldürerek kendini öldürttü ve Atina'nın düşmanın eline geçmesini önledi. Klasik çağlarda, basileus, daha çok dinî yetkileri olan bir makamdı.

5 İonyalıların atası sayılan İon Elik şehrinin kralıydı. Efsaneye göre, Attika'daki dağınık yerleşimler birleşerek tek bir devlet oluşturmak istediklerinde Eleusina şehri kabul etmemiş ve Atina'yla savaşa tutuşmuş. O yıllarda Atina kralı olan Erekhtheas İonlardan yardım istemiş ve kralları İon'u ordusunun başına getirmişti.

mesiyle ancak son zamanlarda önem kazanmıştır. ^[4] Thesmothetesler [yasa koyucu] adıyla anılan diğer altı arkhon, ilk olarak yıllar sonra, yöneticilerin sadece bir yıl için seçildiği bir zamanda ortaya çıktılar. Görevleri, oylanmış yasaları kaydetmek ve davaların görülüşünde yasaların kullanılmasını sağlamaktı. Thesmothetes makamının hiçbir zaman bir yıldan uzun sürmemiş olması, onun diğerlerinden çok daha sonra kurulmasındandır.

^[5] İlk ortaya çıkış tarihlerine göre idari makamların sırası budur. Dokuz arkhon önceleri aynı binada barınmıyordu. Basileus, Prytaneion⁶ yakınlarında bulunan ve Bukoleion adıyla bilinen binada kalıyordu. Basileus'un eşinin Dionysos ile törensel evlilik ritüeli hâlâ bu binada yapılır. Arkhon Prytaneion'da, polemarchos da Epilykeion'da kalıyordu. Bu sonuncu yapının eski adı Polemarkheion'du, ancak Epilykos polemarchos olduğu tarihte burayı yeniden yaptırıp döşettiği için binaya onun adı verildi. Arkhonların geri kalanları, yani thesmothetesler, Thesmotheion'da kalıyordu. Solon'dan sonra bütün arkhonlar bu binada toplandı. Arkhonlar o tarihlerde, şimdi yaptıkları gibi sadece ön soruşturmaları yürütmekle değil, davalarda kimseye danışmadan tek başlarına hüküm vermekle de yükümlüydü. ^[6] Areios Pagos [Ares Tepesi] Meclisinin⁷ görevi, yasaların uygulanışını denetlemektir. Devlet meselelerinin en önemlilerinden

6 Kent merkezinde, Akropolis'in kuzeyinde ya da kuzeybatısında olduğuna inanılan binada Atina'nın ilk yasalarının kazındığı mermer plakalar bulunuyordu. Tanrıça Hestia'ya adanan bu binada kutsal ateş yanıyor, yeni bir koloni kurulacağı zaman buradan yakılan bir meşale götürülüyordu.

7 Akropolis'in kuzeybatısında bulunan 115 metre yüksekliğindeki kayalık tepe. Mitolojiye göre, Poseidon'un oğlu Alirrothios'u öldürdüğü için Olympos tanrıları burada Ares'i yargılamışlardı. Krallık döneminde büyük yetkileri olduğuna inanılan, kralın ihtiyarlar kurulu işlevini gören aynı adlı meclise ev sahipliği yapıyordu. Meclis klasik dönemde bir tür yüksek mahkeme olarak varlığını sürdürdü.

çoğuyla o ilgileniyordu ve yasalara uygun davranmayanları cezalandırma ya da para cezasına çarptırma yetkisine sahipti. Bu meclisin üyeleri daha önce arkhon olarak görev almış olanlardan seçiliyordu. Arkhonlar zengin ve soylu kimseler arasından seçildiği için, idari makamlardan sadece areopagitesler [Areios Pagos Meclisi üyeleri] yetkilerini hâlâ ömür boyu sürdürme hakkına sahiptir.

4. ¹¹ En eski yönetim biçiminin ana hatları bunlardı. Bundan kısa bir süre sonra, Aristaikhmos'un arkhonluğu döneminde, Drakon kendi adıyla tanınan yasaları yürürlüğe soktu. Onun kurduğu devlet düzeni şöyleydi: ¹² Siyasi haklar, silahlarını ve savaş donanımlarını kendi olanaklarıyla sağlayabilen kişilere veriliyordu. Dokuz arkhonla hazine sorumluları, yükümlülükleri hariç tutulduğunda en az on mna⁸ değerinde net mal varlığına sahip olanlar arasından seçiliyordu. Daha az önemli olan diğer memurluklar, silahlarını kendi olanaklarıyla sağlayabilenlere açıktı. Strategos [piyade generali] ve hipparkhos [süvari generali] makamlarına ise en az yüz mnalık net servetleri ve yasal eşlerinden on yaşından büyük çocukları olanlar getiriliyordu. Bu iki makama getirilenler, işbaşından ayrılıp hesaplarını devredene kadar bir önceki dönemin strategos, hipparkhos ve prytanesine kefalet vermekle ve strategosla hipparkhosun mensup olduğu vergi sınıfından dört kefil göstermekle yükümlüydü.

8 Antik Yunanistan'da kullanılan ilk para birimi, obolos adında ince uzun demir şişlerdi. Bir elin tutabileceği şiş miktarı anlamına gelen drakhme 6 obolos değerindeydi. Klasik dönemde Atina'da para birimlerinin değeri şöyleydi: 1 talanton = 60 mna, 1mna = 100 drakhme, 1 drakhme = 6 obolos, 1 obolos = 8 khalkos). Aristoteles (*Nikomakhos'a Etik*, 1134b, 22) kendi döneminde bir mnaya bir savaş esirinin satın alınabileceğini bildirir. Ksenophon'un aktardığına göre (Oikonomikos, II 3), Sokrates'in servetinin toplamı 5 mnaydı.

[3] Yurttaşlar arasından kura ile seçilen dört yüz bir üyeden oluşan bir bule [meclis] de kuruldu. Meclis üyeliği ve diğer makamlar için otuz yaşından büyük yurttaşlar kuraya katılabiliyordu ve bütün yurttaşlar görevlendirilmeden bir kişi yeniden kuraya katılamıyordu. Herkes birer kez kurada çıktıktan sonra, kurayla görevlendirme tam listeyle yeniden başlıyordu. Bulenin toplantılarına katılmayan meclis üyeleri ceza ödüyordu. Bir üye katılmadığı her toplantı için, beş yüz medimnoslular sınıfından ise üç, atlılar sınıfından ise iki, zeugites [çiftçi] sınıfından ise bir drakhme para cezası ödemek zorundaydı. [4] Areios Pagos Meclisi yasaların koruyucusuydu ve yöneticilerin yasalara uygun bir yönetim gösterip göstermediğini denetliyordu. Haksızlığa uğrayanlar, hangi yasanın göz ardı edilmesiyle zarar gördüklerini Areios Pagos'a bildirerek dava açabilirdi. [5] Daha önce de söylendiği gibi, borçlar alacaklıların kişisel özgürlükleri teminat gösterilerek veriliyordu ve toprak çok az kişinin elinde toplanmıştı.

Solon Yasaları

5. [1] Çoğunluğun küçük bir azınlığın kölesi olduğu bu devlet düzeninde, demos [halk] güçlülere karşı isyan etti. [2] Ayaklanma şiddetli olduğu ve çok uzun sürdüğü için, iki taraf uzlaştırıcı ve arkhon olarak Solon'u seçti. Ondan, daha önce yazdığı bir elegeiada [ağıt] belirttiği düşünceleri doğrultusunda devleti yeniden düzenlemesini istediler. Elegeia şöyle başlıyordu:

“Öğrendikçe ve İonia'nın bu en eski ilinin böyle mutsuz olduğunu gördükçe yüreğime hüznün çöküyor.”

Solon, bu şiirinde iki tarafın iddialarını dile getiriyor, onların lehinde ve aleyhinde fikir yürütüyor ve sonunda

iki tarafa bir uzlaşmaya varmaları gerektiğini söylüyordu. ^[3] Solon kökeni ve halk nezdindeki saygınlığı açısından kentin ileri gelenlerinden sayılıyordu, serveti ve konumu açısından ise orta sınıfa mensuptu. Durumunun böyle olduğunu başkaları da anlattığı gibi, zenginlere açgözlülük etmemelerini öğütlediği aşağıdaki dizelerinde kendisi de dile getirir:

Bütün nimetlere fazlasıyla doymuş olan sizler yüreğinizdeki taşkınlığı dizginleyerek kibrinize gem vurun. Çünkü her isteğinizi kabul etmeyeceğiz ve bu işlerin sonu sizin için iyi olmayacak.

Solon bu dizelerde olduğu gibi, her zaman isyanın sorumlusu olarak zenginleri gösteriyordu. Bu yüzden, elegeiasının başında, düşmanlık doğurdukları için “para hırsı ve kibir”den çok korktuğunu belirtir.

6. ^[1] Solon iktidarı ele geçirdikten sonra, borçluların bedenlerinin rehin alınmasını yasaklayarak, halkı hem o dönem için hem de sonsuza dek kölelikten kurtardı. Yeni yasalar yaptı ve ister kişilere, ister devlete olsun bütün borçların bağışlandığını ilan etti. Borçların bu bağışlanması, [sırtta taşınan] yüklerin sırttan atılmasını andırdığı için ona seisahtheia adı verildi. ^[2] Solon’u aldığı kararlar yüzünden karalamaya çalışanlar oldu. Borçların bağışlanmasına karar verirken, bu düşüncesini önceden bazı dostlarına açtığı söylendi. Demokrat kesim, bu sayede bazı dostlarının, edindikleri bilgiyi kötüye kullanarak kendilerine yarar sağladıklarını öne sürdü. Bazı iftiracılar ise, kendisinin de bu işten yararlandığını söylediler. Yeni yasanın hükümlerini önceden bilenler, borç parayla toprak satın aldılar ve kısa süre sonra borçlar bağışlanınca birden zengin oldular. Günümüzde çok eski zamanlardan kalma zenginlikleriyle övünenlerin bu adamların soyundan geldiği söylenir. ^[3] Demokratların iddiası daha akla

yatkın görünüyor. Başka her konuda ölçülü ve yurtseverce davranan, çatışan iki taraftan birinin desteğini sağlayarak tiran olmak yerine kentin çıkarlarını ve kurtuluşunu gözetten Solon'un bu kadar önemsiz ve bayağı şeyler için adını lekelemesi hiç de inandırıcı görünmüyor. ^[4] Solon'un gücünü kötüye kullanacak derecede mutlak iktidara sahip olduğu, kötü siyasi durumdan anlaşılabilceği gibi, yazdığı şiirlerde ve dönemin tanıklıklarında da sıkça dile getirilir. Bu durum karşısında, ona yöneltilen suçlamaların haksız olduğunu söyleyebiliriz.

7. ^[1] Solon devleti yeniden kurarak yeni yasalar getirdi. Cinayetlere ilişkin olanlar dışında⁹ Drakon'un bütün yasalarını yürürlükten kaldırdı. Yasalar ilan tahtalarına [kyrbis]¹⁰ yazılarak Basileus Pasajında sergilendi ve herkes onlara uyaçağına dair yemin etti. Kutsal kayanın önünde yemin eden dokuz arkhon, herhangi bir yasaya aykırı davranmaları durumunda ceza olarak altın bir tanrı heykeli¹¹ yaptırmayı üstlendi. Bu yemin günümüzde de aynen verilmektedir. ^[2] Solon, bu yasaların hiç değiştirilmeden yüz yıl süreyle yürürlükte kalmalarını buyurdu ve devleti şu şekilde düzenledi: ^[3] Halkı daha önce olduğu gibi, beş yüz medimnoslular

9 Hakkında yasa çıkarılana kadar, cinayet taraflar arasındaki özel bir mesele olarak algılanıyor, devleti ilgilendirmiyordu. Kan davasıyla ya da öldürülenin ailesine bir tazminat verilmesiyle çözülmüyordu. Drakon cinayet konusunda çok sert yasalar getirmişti. Günümüzde kullanılan "Drakon önlemleri" ifadesi çok sert önlemleri tanımlamak için kullanılır.

10 Kyrbis [çoğulu kyrbeis], yukarıya doğru incelen, dörtgen ya da üçgen piramit görünümlü ahşap levhalar. Üç ya da dört taraflarına yasalar yazılır, bir eksen etrafında dönerlerdi. Atina yasalarına göre her yurttaş yasaları bilmek zorundaydı ve mahkemelere hitaben yazılan bütün evraklara ilgili yasanın eklenmesi gerekiyordu.

11 Yasaları çiğneyen arkhonun devlete verdiği zararın karşılığı gümüş külçe olarak hesaplanıyor, bu ağırlıkta bir altın heykel yaptırması isteniyordu (Plutarkhos, Solon 25). Antik dönemde gümüş altın paritesi bire on olduğuna göre, arkhon verdiği zararın on misli kadar ceza ödüyordu.

[büyük çiftlik sahipleri], atlılar, zeugitesler¹² [çiftçiler] ve thetesler [yarıcılar] olmak üzere dört vergi sınıfına ayırdı. Siyasi makamlara getirilme ayrıcalığını beş yüz medimnoslu, atlı ve zeugites sınıflarına tanıdı. Dokuz arkhon, hazine sorumluları [tamias], poletesler¹³, onbirler¹⁴ ve kolakretesler¹⁵ ilk üç sınıftan seçilecekti. Makamları, bu üç sınıfa vergi ödeme güçlerine göre paylaştırdı. Thetesler sınıfına, sadece büyük halk meclisine ve mahkemelere katılma hakkını tanıdı. ^[4] Servetleri yılda toplam beş yüz medimnos¹⁶ hacminde katı ya da sıvı tarım ürünü karşılığı gelir sağlayanlar beş yüz medimnoslu vergisini, yılda üç yüz medimnos gelir sağlayanlar ya da başka bir tanıma göre kendi olanaklarıyla bir at besleyebilenler atlı vergisini ödeyecekti. İkinci tanımı savunanlar, sınıfın adını atlardan aldığını söyleyerek bazı eski adakları kanıt olarak gösterirler. Gerçekten de Akropolis'te Diphilos adında birinin adak olarak yaptırılmış heykelinde: “Diphilos oğlu Anthemion, thetesler sınıfından atlılar sınıfına geçmesi üzerine bu heykeli tanrılara armağan etti,” yazısı vardır. Yazının yanında da atlılar sınıfını simgeleyen bir at çizilidir. Ancak beş yüz medimnoslular için olduğu gibi bu sınıf için de bir gelir sınırının olması daha akla yatkın görünüyor. Aynı şekilde zeugitesler sınıfının yıllık geliri de toplam iki yüz medimnos katı ve sıvı ürün olarak tespit edilmişti. Diğer sınıf

12 Bir çift öküze sahip olan küçük çiftçiler. Onlara verilen siyasi makamlara getirilme hakkı, bir bakıma bedeli ağır bir ceza olarak da algılanabilir. Tarladaki işlerini bırakıp Halk Meclisine katılmak zorundaydılar ve katılmadıklarında para cezası ödüyorlardı.

13 Her phyleden birer olmak üzere, kamu arazilerini kiralamak ve ihaleleri müteahhitlere vermekle yükümlü on görevli.

14 Cezaevlerinin yönetimi ve infazlarla ilgilenen görevliler.

15 Mali işlerle ve özellikle maaşların ödenmesiyle yükümlü on iki görevli.

16 Tarım ürünleri ve özellikle hububat için kullanılan hacim birimi. Bir kişinin taşıyabileceği ağırlık miktarı olarak tespit edilmişti ve yaklaşık olarak 52 litreye eşitti. Sparta'da klasik dönemde aynı birim 71-77 litreye karşılık geliyordu.

yani thetesler hiçbir makama seçilemiyordu. Bu yüzden günümüzde bile herhangi bir makam için kuraya katılmak için gelenlerden hiçbiri thetesler sınıfından olduğunu söylemez.

8. ^[1] Solon idari makamlara getirileceklerin, her phylenin [kabile] daha önceden kuraya katılmaya layık görüp önerdiği adaylar arasından kurayla seçilmesini buyurdu. Her phyle dokuz arkhon için onar aday öneriyor ve dokuz kişi bunların arasından kurayla seçiliyordu. Bu yüzden günümüzde de, her phyle kurayla onar kişi belirler ve arkhonlar bunlar arasında çekilen kurayla seçilir. Solon'un makamları vergi sınıflarına göre dağıttığı, geçerliliği günümüze kadar devam eden hazine sorumluları [tamias] hakkındaki yasayla da kanıtlanabilir. Bu yasaya göre hazine sorumluları beş yüz medimnoslar arasından kurayla seçilir. ^[2] Solon'un dokuz arkhonluk için koyduğu yasa budur. Eskiden makamların dağıtımını Areios Pagos Meclisi yapıyordu. Adayları kendi üyeleri arasından seçiyor ve her makam için en uygun gördüğü adayı bir yıllığına görevlendiriyordu.

^[3] Eskiden olduğu gibi dört phyle ve dört phyle kralı vardı. Her phyle üç trittya [üçte bir] ve dört naukrariya ayrılıyordu. Her naukrarianın başında, toplanan paralarla yapılan harcamaları denetleyen bir naukraros bulunuyordu. Bu yüzden, artık yürürlükte olmayan bazı Solon yasalarında, naukrarosların naukraria kasası için para toplamalarına ya da oradan harcama yapmalarına dair birçok madde vardır. ^[4] Solon her phyleden yüzer kişi alarak dört yüz üyeli bir bule [meclis] oluşturdu. Areios Pagos Meclisini de daha önceki görevi olan yasaların uygulanıp uygulanmadığını denetlemekle yükümlü kıldı. Bu meclis, önemli devlet işlerinin çoğunu yürütüyor, verdiği cezaların nedenlerini açıklamak zorunda kalmadan yasalara aykırı davrananları cezalandırıp onlara para cezası verebiliyor ve bu para cezalarını gelir

olarak hazineye kaydedebiliyordu. Solon bu yetkilerine, demokrasiyi yıkmak üzere örgütlenenleri de yargılama yetkisini ekledi. ^[5] Kentte sık sık ayaklanmalar çıktığını ve bazı yurttaşların umursamazlık göstererek işleri olurlarına bıraktığını gördüğü için, kentte bir ayaklanma çıktığında, çatışan iki taraftan birini desteklemek üzere silahlı mücadeleye katılmayanların atimos [şerefsiz] olarak mahkûm edilmesini ve siyasi haklarını yitirmesini öngören bir yasa çıkardı.

9. ^[1] İdari makamlar bu şekilde düzenlendi. Solon'un getirdiği devlet düzeninde, halkın lehine olan çok önemli üç düzenleme vardı. Bunlardan ilki ve en önemlisi yurttaşların bedenlerini rehin vererek borçlanmalarının yasaklanmasıydı. İkinci değişiklik, birileri haksızlığa uğradığında isteyen herkesin onların lehine dava açabilmesiydi. Halkın durumunu çok güçlendirdiğine inanılan üçüncü değişiklik de mahkeme kararlarına itirazların halkın huzurunda görülmesiydi. Oylama yoluyla mahkeme kararlarına hükmedebilen halk, devletin de hâkimi oluyordu. ^[2] Bütün bunlara ek olarak, miras ve epikleroslarla¹⁷ [ailenin tek mirasçısı kız] ilgili yasalarda olduğu gibi, Solon'un yasaları basit ve açık bir şekilde ifade edilmediklerinden, mahkemede farklı anlayışların ortaya çıkması ve uzun tartışmaların yaşanmasıyla kamusal ve bireysel konularda oylama sonucu alınan mahkeme kararlarının geçerli oluşu kaçınılmazdı. Bazıları buna bakarak, halkın mahkeme kararlarında daha etkin olabilmesi için Solon'un yasaları bilerek muğlak yazdığını iddia eder. Ama bu düşünce pek akla yatkın değildir. Yasalardaki muğlaklığı

17 Terimin sözlük anlamı “mirası taşıyan”dır. Aile servetinin tek mirasçısı bir kadın olduğunda, mirası kendisi alamıyor, ancak kocasına devredebiliyordu. Bu durumda, aileyi koruyan hukuk sistemi, kadının en yakın erkek akrabasıyla, örneğin amcasıyla evlenmesini şart koşuyordu. Kadının başkasıyla evli olması durumunda, boşanıp en yakın akrabasıyla evlenmesi gerekiyordu.

her şeyi mükemmel yapmayı başaramamasında aramalıyız. Solon'un niyetlerini bugün yaşananlarla değil, devlet düzenine getirdiği değişikliklerin tümüyle değerlendirmeliyiz.

10. ^[1] Solon'un yasalarında halk egemenliğini geliştiren noktalar bunlardı. Yeni yasaların yapılmasından önce borçların kaldırılması, ondan sonra da ağırlık ve uzunluk ölçüleriyle paranın değerinin yükseltilmesi de bu yolda atılmış adımlardı. ^[2] Kullanımda olan ve Pheidon'un tespit ettiği ölçülerin değeri yükseltildi ve daha önce yetmiş drakhme olan mnanın değeri yüz drakhmeye çıkarıldı. Eskiden temel para birimi iki drakhmelik sikkeydi. Ağırlık birimleri para birimleriyle ilişkilendirilerek bir talanton altmış mnaya, bir mna da üç statere ve daha küçük başka birimlere bölündü.

11. ^[1] Solon devleti anlattığımız şekilde düzenledikten sonra, [Atinalılar] yeni yasaları şikâyet etmek ya da onları yorumlamasını istemek üzere sık sık yanına gelerek onu rahatsız etmeye başladılar. Yasalardan herhangi birini değiştirmek ve aynı zamanda ortalıkta dolaşarak düşmanlar edinmek istemediği için, on yıl geçmeden geri gelmeyeceğini söyleyerek, ticaret yapmak ve gezip görmek üzere Mısır'a yolculuğa çıktı. Atina'da kalarak yasaları yorumlamak zorunda kalmayı doğru bulmuyor, herkesin kabul edilen yasalara uyması gerektiğine inanıyordu. ^[2] Bu arada, borçların affedilmesi üzerine soyluların çoğu ona düşman kesilmişti ve yeni düzenlemelerin çıkarlarına ters düştüğüne inanan iki siyasi kesim de durumdan hoşnut değildi. Halk, onun toprağı yurttaşlar arasında yeniden bölüştürmesini, soylular ise eski ya da eskisine benzeyen bir siyasi rejim kurmasını bekliyordu. Ama o iki kesime de mesafeli durdu ve içlerinden birini hoşnut kılıp tiran olabilecekken, ülkesini kurtarmak uğruna en iyi yasaları yaparak iki kesimin de düşmanlığını kazanmayı yeğledi.

12. ^[1] Her şeyin böyle olduğu bütün kaynaklarda aynı biçimde yer aldığı gibi, kendisi de bu konuya aşağıdaki dizeleleriyle şöyle değinir:

*Ayrıcalıklarımı ne azalttım ne de arttırdım,
Halka kendisine yetecek kadar pay verdim.
Güçlü olup zenginlik içinde yüzenlerin de
Hak ettiklerinden fazlasını almalarımı engelledim.
Kalkanımı iki kesime karşı yüksek tutarak, hiç kimsenin
Diğetine haksız yere üstünlük sağlamasına izin vermedim.*

^[2] Başka bir şiirinde, halka nasıl davranılması gerektiğini şöyle anlatır:

*Hükümdarlar ne fazla sert ne de fazla yumuşaksa
Halk onlara en iyi şekilde itaat eder.
Onu hazmedecek kadar sağduyulu olmayanlar
Büyük refaha kavuştuklarında kibirli olurlar.*

^[3] Toprağın yeniden bölüştürülmesini isteyenlere ise şöyle seslenir:

*Onlar yağmaya gelmişti, büyük umutları vardı.
Muazzam bir zenginliğe kavuşacaklarına inanıyorlardı
Ve söylediğim yumuşak sözler onlara ağır geldi.
İlk başta hakkımda yanlış düşündükleri gibi, şimdi de
Felaketlere neden olmuşçasına bana düşman kesildiler.
Öyle olmamalıydı. Verdiğim sözleri tanrıların yardımıyla
Hayata geçirdim. Hiç boş iş yapmadım, zorla tiran olmaya
Heveslenmediğim gibi, ülkemin zengin toprağından
İyilerle kötülerin eşit pay almasını engelledim.*

^[4] Borçların bağışlanması ve daha önce köle olanların se-
isahtheia ile özgürlüğe kavuşmasını da bu dizelerle anlatır:

Halkı etrafıma neler vaat ederek topladıysam
 Herhangi birini başarmadan durup dinlendim mi?
 Olympos tanrılarının en büyük annesi, kara toprak,
 Yaptıklarımın zaman içindeki tanığı olsun.
 Ben onun birçok yerine saplanmış olan
 Sınır taşlarını söküüp çıkardım, eskiden
 Köleyken şimdi özgür kıldım onu.
 Haklı ya da haksız yere köle olarak satılan,
 Borç baskısıyla uzak ülkelere kaçarak artık
 Attika dilini konuşamayanları tanrıların inşa ettiği
 Vatanımız Atina'ya geri getirdim ve burada utanç verici
 Kölelik boyunduruğu altında efendilerinin
 Şiddetinden korkarak yaşayanları özgür kıldım.
 Bütün bunları, yasaların gücüyle adaleti birleştirerek
 Ve aynen söz verdiğim şekilde hayata geçirdim.
 İyiye ve kötüye ilişkin yasalar çıkararak
 İstisnasız herkese adalet dağıttım.
 Kamçı benim yerime kötü niyetli ve açgözlü
 Birinin eline geçseydi halkı dizginleyemezdi.
 Taraflardan birinin ya da diğerinin isteklerini
 Onaylasaydım bu kent birçok insanını yitirirdi.
 İşte bu yüzden, bir köpek sürüsüyle karşılaşmış
 Kurt gibi cesaretle hepsinin karşısına dikildim.

^[5] Yasaların kabulünden sonra şikâyet edenleri de şu dilerle suçlar:

Halkı açıkça suçlamak gerekirse, bugün sahip olduklarını
 Rüyalarında bile görmediklerini söylemeliyim.

Aynı şekilde, önemli ve güçlü insanlar da

Bana iltifat edip dostluğumu aramalı.

Çünkü benim yerime bu güç başkasına verilseydi

Halka hükmetmekten vazgeçmez,

Sütü çalkalayıp kaymağını almadan durmazdı.

Ama ben ikisinin arasında bir sınır taşı gibi durdum.

13. ¹¹ Solon bu nedenler yüzünden yolculuğa çıktı. Atina'dan ayrıldığında kentte karışıklık olduğu halde sonraki dört yıl sakin geçti. Solon'un arkhonluğundan sonraki beşinci yılda çıkan karışıklıklar yüzünden yeni arkhon seçilemedi ve kentte anarşi hâkim oldu. ¹² Daha sonra Damasias arkhon seçildi ve zor kullanılarak iktidardan uzaklaştırılana kadar iki yıl ve iki ay makamında kaldı. Bunun üzerine, siyasi belirsizlik hâlâ sürdüğü için [Atinalılar] beşi soylulardan, üçü çiftçilerden, ikisi de zanaatçılardan olmak üzere on arkhon seçmeye karar verdiler. Damasias'ın devrilmesinden sonraki yıl kenti bu on arkhon yönetti. Ele geçirilmesi için sık sık isyanlar çıktığından, arkhonluk makamının büyük güce sahip olduğu anlaşıyor. ¹³ Herkes durumdan şikâyetçi olduğu için siyasi belirsizlik sürdü. Bazıları fakirleşmelerini borçların bağışlanmasına bağladığından, başkaları da değişiklikler beklediğinden daha kapsamlı olduğu için yeni düzene kızıyorlardı. Düzenlemelere kişisel anlaşmazlıklar yüzünden karşı çıkanlar da vardı.

¹⁴ Üç siyasi parti faaliyet gösteriyordu¹⁸. Başında Alkmeon oğlu Megakles olan Paralioslar [Sahilliler] Partisi ılımlı

18 Üç parti üç farklı sosyal grubu temsil ediyordu. Ovalılar zengin Attika ovasında geniş arazileri olan büyük toprak sahipleriydi. Sahilliler ticaret ve gemicilikle geçinen, Atina dışı açıldıkça zenginleşen orta sınıf mensuplarıydı. Dağlılar ise çorak dağlık araziye sahip, daha çok hayvancılıkla geçinen yoksul çiftçilerdi.

siyaset güdülmesini istiyordu. Lykurgos yönetimindeki Pe-diakoslar [Ovalılar] oligarşi taraftarıydı. Üçüncü parti, halk egemenliğinin ateşli yandaşı olarak görülen Peisistratos'un yönetimindeki Diakrioslardı [Dağlılar]. ^{15]} Borçları affedilerek siyasi haklarını geri kazananlar yoksul olduklarından, anne babaları özgür olmayanlar da korktukları için bu partiye destek veriyordu. Tiranlık rejimi devrildikten sonra, [Atinalıların] yurttaş listelerini gözden geçirme ihtiyacını duymaları, yurttaş olmadıkları halde siyaset yapanların varlığını kanıtlıyor. Partiler, taraftarlarının işlediği toprakların bulunduğu yerlere göre adlandırılmıştı.

Peisistratos'un Tiranlığı

14. ^{11]} Ateşli bir halk dostu olarak tanınan ve Megara'ya karşı yapılan savaşta kahramanlık gösteren Peisistratos, kendi kendini ciddi bir şekilde yaraladıktan sonra, halkı bunu rakiplerinin yaptığına ve hayatını koruması için silahlı korumalara ihtiyacı olduğuna inandırdı. Konuya ilişkin talebi de Aristion yaptı. Daha sonra, "sopa taşıyıcılar" adı verilen bu korumaları halkın aleyhine kullanarak, Komeas'ın arkhon olduğu, yasaların kabul edilişinin otuz ikinci yılında Akropolis'i ele geçirdi. ^{12]} Peisistratos güvenliği için koruma talebinde bulunduğunda, Solon'un buna karşı çıktığı ve "ben bazılarınızdan daha akıllı, bazılarınızdan da daha cesurum," dediği söylenir. Bu sözleriyle, Peisistratos'un tiran olmaya çalıştığını anlamayanlardan daha akıllı, bunu anladıkları halde seslerini çıkarmayanlardan da daha cesur olduğunu kastediyordu. Solon halkı ikna etmeyi başaramayınca, silahlarını çıkarıp evinin dış kapısının önüne asarak, şimdiye kadar vatani için elinden gelen her şeyi yaptığını –artık çok

yaşlanmıştı– ve bundan böyle başkalarının da aynı şekilde davranmalarını beklediğini söyledi.

^[3] Solon öğütleriyle hiçbir sonuç alamadı. İktidarı ele geçiren Peisistratos, kenti diktatörce değil yasalara saygılı bir şekilde yönetti. İktidarı daha iyice yerleşmeden, başa geçişinin altıncı yılında, Hegesias'ın arkhonluğu döneminde, Megakles ile Lykurgos'un taraftarları birleşerek onu devirip kovdular.

^[4] Bundan on bir yıl sonra, siyasi rakipleri karşısında zor durumda kalan Megakles, adamlarını göndererek Peisistratos'la anlaşmaya vardı. Kızıyla evlenmesi koşuluyla, eski ve basit bir numarayla onu başa getirdi. Önceden tanrıça Athena'nın onu geri getireceği söylentisini yaydı, sonra da Phye adında uzun boylu güzel bir kadın bularak onu tanrıça gibi giydirip Peisistratos'la birlikte kente soktu. Herodotos'un tanıklığına göre, kadın Paiania demosundandı [bucak], başkalarına göre ise Kollytos demosundan, pazarda çelenk satan Trakyalı bir köleydi. Zırhını kuşanan Peisistratos, yanında ayakta duran genç kadınla, bir savaş arabası üzerinde kente girerken halk onu hayranlıkla ve yerlere kapanarak karşıladı.

15. ^[1] Peisistratos'un sürgünden ilk geri dönüşü bu şekilde oldu. Geri dönüşünün yedinci yılında ikinci kez kentten ayrılmak zorunda kaldı. Ancak iktidarda fazla kaldığından değil, Megakles'in kızıyla evlenmek istemediğinden iki siyasi oluşumun da düşmanlığından çekinerek kenti gizlice terk etti. ^[2] Önce yakınlarıyla Thermaikos Körfezi'nde Raikylos adında bir köye yerleşti, oradan da Pangaion Dağı¹⁹ taraflarına göç etti. Burada kazandığı paralarla ücretli askerlerden bir birlik toplayarak Eretria'ya geçti. Atina'dan ayrılışının ancak on birinci yılında iktidarı zorla devralmaya kalkıştı.

19 Makedonya'daki Pangaion Dağı, geçmiş yüzyıllarda olduğu kadar günümüzde de altın ve gümüş madenleriyle tanınmıştır. Peisistratos'un orada, Strymon Nehri'nin ağzında geniş toprakları vardı.

Bu teşebbüsünde başta Thebaililer, Naksos Adalı Lygdamis ve Eretria'da iktidarı ellerinde tutan atlılar sınıfı olmak üzere çok kişiden yardım gördü. ^[3] Pallene'deki savaşta rakiplerini mağlup ederek kenti ele geçirdi, halkın silahlarını aldı ve bu kez iktidarını sağlam temeller üzerinde kurdu. Naksos Adası'nı da ele geçirerek Lygdamis'i oranın arkhonluğuna getirdi. ^[4] Peisistratos silahları halkın elinden bu şekilde topladı: Yurttaşlardan, bütün silahlarını kuşanarak Theseion Tapınağında toplanmalarını istedi ve onlarla sesini alçaltarak konuşmaya başladı. Dediklerinin anlaşılammaması üzerine, sesinin daha iyi duyulması için herkesi Akropolis'in girişine davet etti. Orada halka konuşurken, daha önceden görevlendirdiği adamları yere bırakılmış silahları toplayarak Theseion Tapınağına yakın binalarda kilit altına aldılar ve gelip ona haber verdiler. ^[5] Peisistratos konuşmasını bitirdikten sonra, silahlara el koyduğunu bildirdi. Yurttaşlardan şaşırmmamalarını ve endişe etmemelerini, herkesin işinin başına dönmesini, bundan böyle devlet işleriyle kendisinin ilgileneceğini söyledi.

16. ^[1] Peisistratos'un tiranlığı işte böyle kuruldu ve bu aşamalardan geçti. ^[2] Daha önce de söylendiğı gibi, diktatörce değil yasalara saygılı bir yönetim gösterdi. İnsanları seven, sakin ve bağışlayıcı bir adamdı. Geçinebilmeleri için yoksul köylülere hasat kaldırıana kadar borç para veriyordu. ^[3] Böyle davranmasının iki nedeni vardı. Halk çalışmak için tarlalara dağıldığından kent içinde bir araya gelme fırsatını bulamıyordu. Aynı zamanda insanlar özel işlerine yoğunlaştıklarından siyasetle uğraşmaya ne zamanları ne de hevesleri kalıyordu. ^[4] İkinci nedeni gelir sağlamaktı. Tarım üretiminden onda bir vergi alıyordu. ^[5] Bu yüzden demoslara hâkimler tayin etti ve kendisi de sık sık taşrayı dolaşarak anlaşmazlıkları yerinde çözmeye, köylülerin tarlalarını bırakarak mahkemeye başvurmak için kente inmelerini,

işlerini savsaklamalarını önlemeye çalıştı. ^[6] Hymettos'ta, daha sonra “vergiden muaf” oluşuyla ünlenen tarlasını süren çiftçiyle de böyle bir taşra gezisinde karşılaştığı söylenir. Peisistratos baştan başa taşlarla kaplı tarlasını kazarak bir şeyler ekmeye çalışan çiftçiye görünce, ona kölesini göndererek böyle çorak bir toprağa neler ektiğini sormuş. Tiranla konuştuğunu bilmeyen köylü: “Sadece zahmet ve acı ekıyorum. Bu ektiklerimin onda biri de Peisistratos'a gitmeli!” diye yanıt vermiş. Peisistratos köylünün açıksözlülüğü ve çalışkanlığından çok etkilenmiş ve o günden sonra tarlayı bütün vergilerden muaf tutmuş.

^[7] Peisistratos iktidarda kaldığı süre içinde halkı hiçbir şekilde rahatsız etmedi, tam aksine barışı korudu ve ortalığın sakin olması için çalıştı. Yerine oğulları geçtiğinde yönetim çok daha baskıcı olduğundan, iktidarı Kronos Çağı'na benzetildi. ^[8] En önemli artısı halkı sevmesi ve insancılığıydı. Kenti yasalara uyarak yönetmeye çalışıyor, kendisine hiçbir ayrıcalık tanımıyordu. Bir keresinde, cinayet işlediği suçlamasıyla ona dava açılmıştı. Peisistratos, Areios Pagos Meclisinin huzuruna çıkarak kendini yasal yoldan savunmaya hazırlanırken, davacı korktuğundan mahkemeye çıkmamıştı. ^[9] İktidarda uzun kalmasının ve birkaç kez devrilmesine karşın her seferinde kolaylıkla yeniden başa geçmesinin nedeni budur. Soyluların ve halkın çoğu onu destekliyordu. Soyluların güvenini onlarla şahsi dostluklar kurarak, yoksulların sevgisini de özel işlerinde onlara yardımcı olarak kazanıyordu. İki tarafa da iyi davranıyordu. ^[10] O tarihlerde, tiranlık kurmaya kalkışanlara değineni de dahil, tiranlıkla ilgili yasalar çok yumuşaktı. İlgili yasanın metni şöyleydi: “Atinalıların yasalarına ve geleneklerine göre, tiranlık kurmak üzere isyan eden, ya da tiranlık kurmaya kalkışanlara yardım eden herkes ve onların soyundan gelenler siyasi haklarını yitirir.”

Peisistratos'un Oğulları

17. ^[1] Peisistratos hayatının sonuna kadar iktidarda kaldı. Philoneos'un arkhonluğu zamanında, ileri bir yaşta hastalanarak öldü. Tiranlığa ilk geçtiği tarihten itibaren on dokuzu iktidarda, kalanları sürgünde olmak üzere otuz üç yıl daha yaşadı. ^[2] Bu yüzden Solon'un sevgilisi olduğu ve Salamis'te Megaralılara karşı yapılan savaşta komutanlık ettiği iddiaları boş gevezelikten başka bir şey değildir. İkisinin hayatı ve hangi arkhonun döneminde öldükleri göz önüne alındığında yaşları uygun düşmüyor. ^[3] Peisistratos'un ölümünden sonra oğulları başa geçti ve kente aynı şekilde hükmetmeye devam ettiler. Yasal eşinden Hippias ve Hipparkhos adlarında iki oğlu, Argoslu eşinden de İophon ve (Thessalos lakabıyla da tanınan) Hegesistratos adlarında iki oğlu daha vardı. ^[4] Peisistratos, Argos'tan Argoslu Gorgilos'un kızı Timonassa ile evlenmişti. Kadın daha önce, Kypselos'un soyundan gelen Ambrakialı Arkhinos'la evliydi. Peisistratos'un Argoslularla dostluğu bu evlilikten kaynaklanır. Pallene'deki savaşta Hegesistratos komutasında bin Argoslu onunla birlikte savaşmıştı. Bazılarına göre Argoslu eşiyle ilk sürgüne çıktığı zaman, başkalarına göre ise daha iktidardayken evlenmişti.

18. ^[1] Yasal durumları ve daha büyük olan yaşları gereğince iktidar Hipparkhos ile Hippias'ın elindeydi. Ancak kenti fiilen yöneten; yaşça büyük, siyasetle ilgilenen ve daha sağduyulu olan Hippias'tı. Hipparkhos eğlenceye, sefahate ve güzel sanatlara düşküncü. Anakreon ve Simonides gibi şairlerle onların dostlarını Atina'ya getiren oydu. ^[2] Çok daha genç, küstah ve saygısız olan Thessalos, daha sonra baş gösteren tatsızlıkların nedeni oldu. Harmodios'a âşık oldu, ama onun sevgisini kazanamadığı için hırsına engel olamadı ve her fırsatta ona hakaret etmeye başladı. Nitekim

Harmodios'un kız kardeşi Panathenaia Bayramı'nda sepet taşıyacak bakire olarak seçildiğinde, kızın törene katılmasını engelledi ve etrafa Harmodios'un kadınsı davranışlar gösterdiği söylentisini yaydı. Buna çok öfkelenen Harmodios, birçok başka dostunun da yardımını alarak yakın dostu Aristogeiton'la birlikte isyan etmeye karar verdi.

^[3] Panathenaia Bayramı günü, Hipparkhos tören alayını hazırlayıp yola çıkartacak, Hippias da onları Akropolis'te karşılayacaktı. Hippias'ı izlemekte olan [isyancılar], isyana katılanlardan birinin tiranın yanına giderek onunla dostça sohbet ettiğini gördüler. [Harmodios'la Aristogeiton] ihane te uğradıklarını sandılar ve yakalanmadan önce bir şeyler yapabilme telaşıyla, kararlaştırılan saatten önce harekete geçerek Akropolis'ten indiler ve Leokoreion yakınlarında tören alayına nezaret eden Hipparkhos'u öldürdüler. Böylece bütün planları bozuldu. ^[4] Muhafızlar Harmodios'u hemen orada öldürdüler. Aristogeiton ise yakalandı ve uzun süre işkence gördükten sonra öldürüldü. İşkence altında, işbirlikçisi olarak tiranların dostu birçok soylunun adını verdi. Herhangi bir kanıt olmadığından isyana katılanlar başka hiçbir şekilde ortaya çıkamazdı. Hippias'ın tören alayına katılanlardan silahlarını bırakmalarını istediği ve üzerlerinde hançer bulunanları tutukladığı söylentisi doğru değildir. O tarihte, tören alayına katılanlar silah taşımazdı, bu gelenek daha sonraki yıllarda yerleşti.

^[5] Demokrat parti yandaşlarına göre, Aristogeiton kasten tiranın dostlarının adlarını vermişti. [Tiran] masum dostlarını boş yere öldürerek günah işleyecek ve böylece zayıf düşecekti. Ama başkalarına göre, ihbar ettiği soylular gerçekten de isyana katılmıştı. ^[6] İşkencelerin sürdüğünü ve hâlâ öldürülmediğini görünce, başkalarını da ihbar edeceğini ve bu anlaşmayı resmîleştirmek için Hippias'la el sıkışmak iste-

diğini söyledi. Tiran ikna olup elini uzatınca, kardeşinin katiliyle el sıkıştığını söyleyerek onunla alay etti. Hiddetinden kendini kaybeden Hippias hançerini çekerek onu öldürdü.

19. ^[1] Bu olaydan sonra tiranlık yönetimi çok sertleşti. [Hippias] kardeşinin intikamını almak amacıyla birçok kişiyi öldürdüğü ve sürgüne yolladığı için herkese kuşkuyla yaklaşıyor, herkese kötü davranıyordu. ^[2] Hipparkhos'un ölümünün dördüncü yılında kentte siyasi durum daha da kötüleştiğinden, Munikhia'yı surlarla çevreleyerek oraya yerleşmek istedi. Ama bu işlerle uğraşmakta iken Lakedaimonların kralı Kleomenes tarafından devrilerek kentten kovuldu. Kehanetler uzun süreden beri ısrarla Lakedaimonlara [Atina'daki] tiranlığa son vermelerini emrediyordu. Bunun nedeni de şuydu: ^[3] Alkmeonidlerin yönetimi altındaki sürgünler, tek başlarına ve zor kullanarak [Atina'ya] geri dönemiyordu. Her girişimlerinde başarısız oldukları gibi, Par-nitha Dağı'nın eteklerinde bulunan Leipsydrion yerleşimini tahkim ederek oraya yerleştiklerinde de tiranlar tarafından kuşatılarak yenildiler. Bu yüzden, yaşanan bu felaketten yıllar sonra bile [Atinalılar] içkili toplantılarda [symposion] şu şarkıyı [skolion] söylemeye devam ettiler:

Ah, dostlarımıza ihanet eden Leipsydrion,

Nasıl babaların oğulları olduklarını gösteren

Nice soylu ve savaşa yetenekli yiğidin kanına girdin!

^[4] Alkmeonidler her girişimlerinde yenildikten sonra, Delphoi Tapınağının tadilatını üstlenerek bu işten, Lakedaimonların yardımını sağlayabilecek kadar büyük paralar kazandılar. Lakedaimonlar tanrıya danışmak, ondan kehanet almak için her gelişlerinde, kadın kâhin Pythia ısrarla Atina'yı kurtarmaları gerektiğini söylüyordu. Spartalılar Peisistratos'un oğullarıyla konukluk bağıyla bağlı

oldukları halde sonunda ikna oldular. İkna olmalarında, Peisistratos'un oğullarının Argoslularla yakın dost olmasının da büyük etkisi vardı. ^[5] [Spartalılar] önce deniz yoluyla Ankhimolos komutasında bir ordu gönderdiler. Karşı tarafa bin süvariyle yardıma gelen Thesalyalı Kineas'ın da katkılarıyla Ankhimolos yenilip öldürüldü. Bu olay üzerine hırslanan [Spartalılar], karadan kral Kleomenes komutasında daha büyük bir ordu gönderdiler. Kleomenes, Attika'ya girmesini engellemeye çalışan Thesyalıları yenerek Hippias'ı Pelargikon adıyla bilinen kaleye sığınmaya mecbur etti ve Atinalılarla birlikte orayı kuşattı. ^[6] Kuşatma sürerken, kaleden gizlice çıkan Peisistratos'un oğullarının çocukları yakalanarak esir alındı. Peisistratos'un oğulları bunun üzerine çocuklarını kurtarmak için anlaşmak zorunda kaldılar. Beş gün içinde servetlerini kent dışına çıkararak, Akropolis'i Harpaktides'in arkhonluğu döneminde Atinalılara teslim ettiler. Babalarından sonra tiranlığı on yedi yıl daha sürdürmüşlerdi. Bu durumda babalarıyla birlikte toplam olarak kırk dokuz yıl iktidarda kaldılar.

Kleisthenes

20. ^[1] Tiranlık rejimi devrildikten sonra, tiranların dostu Teisandros oğlu İsagoras ile Alkmeonid soyundan gelen Kleisthenes arasında iktidar mücadelesi başladı. Siyasi derneklerin [hetaireiai] desteğini sağlayamayan Kleisthenes, kent yönetimini çoğunluğa devredeceğini söyleyerek halka yakınlaştı. ^[2] Gücünün azaldığını gören İsagoras, konukluk bağlarıyla bağlı olduğu Kleomenes'i yeniden çağırarak –Alkmeonidler hâlâ eski cinayetle lanetlenmiş bir soy sayıldıklarından– kenti “lanet”ten kurtarmaya ikna etti. ^[3]

Bunun üzerine Kleisthenes gizlice kent dışına çıktı ve Kleomenes az sayıda adamıyla Atina'ya girerek lanetli oldukları gerekçesiyle yedi yüz aileyi sürgün etti. Aynı zamanda buleyi dağıtmaya ve İsağoras ile üç yüz yandaşını kentin başına getirmeye çalıştı. Meclis buna karşı çıktığı ve halk toplanarak saldırmaya hazırlandığı için Kleomenes ile İsağoras Akropolis'e sığındılar. Halk onları Akropolis'te iki gün kuşattıktan sonra, üçüncü gün Kleomenes ve askerleriyle yeminli anlaşma yaparak gitmelerine izin verdi. Kleisthenes ile diğer sürgünler geri çağrıldı. ^[4] Halk bu şekilde yönetimi ele geçirince, başına yol gösterici ve lider olarak Kleisthenes geçti. Tiranların kovulmasında en büyük rolü Alkmeonidler oynamış, başarıya ulaşana kadar tekrar tekrar halkı ayaklandırmışlardı. ^[16] Daha önce, Alkmeonid soyundan gelen Kedon da tiranlara karşı koymuştu ve bu yüzden symposionlarda hâlâ şarkısı söylenir.

Unutma, Kedon'un kadehini de doldur köle,

Çünkü yiğitlere şarap sunulmalıdır.

21. ^[1] Bu ve buna benzer nedenlerden dolayı halk Kleisthenes'e güveniyordu. Tiranların kovulmasının dördüncü yılında, İsağoras'ın arkhonluğu döneminde, birbirleriyle kaynaştırmak ve devlet yönetimine daha çok katılmalarını sağlamak amacıyla ^[2] Atinalıları dört yerine on phyleye böldü. İnsanların soylarını araştırmaya meraklı olanlara söylenen "Phyleleri tartışmayın," sözü de buradan çıkmıştır. ^[3] Hemen sonra, her phyleden ellişer üye alarak dört yüz üyeli buleyi beş yüz üyeye çıkardı. Eskiden her phyleden yüzer kişi alınıyordu. [Kleisthenes] daha önce var olan trittyas sistemine uymaması için phylelerin sayısını on ikiye çıkarmaktan kaçındı. Dört phyle üçer trittyasa ayrılıyordu ve öyle yapsaydı halkı dilediği kadar karıştıramayacaktı. ^[4] Attika'yı trittyas adını verdiği otuz demosa [bucak] böldü.

Bunların onu kent içinde, onu sahil kesiminde, onu da iç kesimlerdeydi. Sonra da her türden birer adet olmak üzere onları kurayla phylelere dağıttı. Bu şekilde, her phyle ülkenin üç bölgesinde de yer alıyor olacaktı. Yurttaşlığa yeni kabul edilenlerin belli olmaması için, Atinalıların bundan böyle baba adlarıyla değil demoslarının adıyla anılmalarını şart koştu. ^[5] Demoslar eski naukrariaların yerini aldığından, her birinin başına eskiden naukrariaların sahip olduğu yetkilere sahip birer demarkhos atadı. Her demos daha önceden adı olan bir yerleşime karşılık gelmediği için, demosların bazılarına bulundukları yerin adını, bazılarına da kurucularının adını verdi. ^[6] Öte yandan aile [genos], klan [fratrie] ve dinsel ayrıcalıklara ilişkin düzenlemeleri eskiden olduğu gibi bıraktı. Phylelere de, daha önceden tespit edilen yüz kahraman adından, kadın kâhin Pythia'nın seçtiği onunun adlarını verdi.

Ostrakismos

22. ^[1] Bütün bunlardan sonra, devlet yönetimi Solon'un dönemindekinden çok daha demokratik oldu. Tiranlar Solon'un yasalarının çoğunu uygulamadıklarından onları yürürlükten kaldırmış gibiydiler. Kleisthenes halkı güçlendirmek üzere yeni yasalar getirdi. Bunlardan biri ostrakismos²⁰ yasasıydı. ^[2] Yeni siyasi düzenin uygulandığı beşinci yılda, Hermokreon'un arkhonluğu döneminde, Beş Yüzler

20 Çok güçlenen Atina yurttaşlarını, demokrasiyi devirip diktatörlük kurmamaları için sürgüne göndermek anlamına gelen ostrakismos, bir yüzyıl sonra, siyasi rakipleri alt etme yolu olarak görülmeye başlayınca anlamını kaybetti ve uygulanmaz oldu. Ostrakismosla gönderilen yurttaş on yıl sürgünde kaldıktan sonra, geri döndüğünde bütün siyasi haklarına yeniden kavuşuyordu.

Meclisi üyeleri için, bugün hâlâ kullanımda olan yeni bir yemin yürürlüğe kondu. Strategoslar her phyleden birer kişi olacak şekilde seçilmeye başlandı. Bütün ordunun başı ise polemarchostu. ^[3] Bundan sonraki on ikinci yılda, Phainippos'un arkhonluğunda ve Marathon zaferinden iki yıl sonra, halk ilk kez ostrakismos yasasını uygulamaya cesaret etti. Bu yasa, aşırı güç kazanan siyasetçilere karşı duyulan güvensizliği ifade ediyordu, çünkü Peisistratos strategos ve sevilen bir siyasetçiiken tiran olmuştu. ^[4] Bu yasa ilk olarak Peisistratos'un akrabalarından, Kollytos demosundan Kharmos'un oğlu Hipparkhos'a uygulandı. Kleisthenes zaten bu yasayı getirirken onu sürgüne göndermek istiyordu. Atinalılar her zamanki gibi bağışlayıcı davranarak, kargaşa döneminde cinayetlere karışmayan tiran taraftarlarının kente kalmasına izin vermişti. Bu kesimin destekçisi ve başı Hipparkhos'tu. ^[5] Hemen sonraki yıl, Telesinos'un arkhonluğu döneminde, tiranlık devrildiğinden bu yana ilk kez dokuz arkhonu bakla taneleriyle phylelere göre seçtiler. Seçim, phylelerin bu iş için önerdiği toplam beş yüz aday arasından yapıldı. Arkhonlar daha önce oylanarak seçiliyordu. Aynı yıl, Alopeke demosundan Hippokrates'in oğlu Megakles ostrakismos yoluyla sürgün edildi.

^[6] Tiran dostlarına karşı getirilen ostrakismos yasası, ilk üç yıl boyunca sadece onlara uygulandı. Daha sonra kapsamı genişletilerek güç kazanan herkese uygulanmaya başladı. Tiranlarla ilgisi olmadığı halde sürgün edilen ilk kişi Aripbron oğlu Ksanthippos oldu. ^[7] Üç yıl sonra, Nikodemos'un arkhonluğunda Maroneia'daki maden yatakları bulundu. Bazıları, yatakların işletilmesinden kente kalan yüz talanton tutarındaki gelirin halka dağıtılmasını önerdiyse de Themistokles buna karşı çıktı. Bu paranın nerede kullanıla-

cağını açıklamadan, Atina'nın en zengin yüz yurttaşına birer talanton borç verilmesini istedi²¹. Halk, zenginlerin bu parayı yerinde kullandığını söylerse para kentin masrafı sayılacak, yerinde kullanmadığını söylerse para geri alınacaktı. Bu koşullarla kontrolüne bırakılan parayla yüz zenginden birer trieres²² yaptırmalarını istedi. [Atinalılar] Salamis Deniz Savaşında barbarlara karşı işte bu gemilerle savaştılar. O günlerde Lysimakhos'un oğlu Aristeides de sürgüne gönderildi.¹⁸¹ Üç yıl sonra Hypsekhides'in arkhonluğunda, Kserkses'in saldırısı dolayısıyla ostrakismos yoluyla sürgün edilen herkes geri çağrıldı. Bundan böyle, ostrakismos yoluyla sürgün edilenlerin Geraistos ile Skylaion'un ötesine geçmemelerine karar verildi. Daha öteye geçen sürgünler yurttaşlık haklarını temelli yitirecekti.

Areios Pagos Meclisi – Themistokles ve Aristeides

23. ¹¹ O tarihe kadar, kentle birlikte demokratik rejim de kademeli olarak gelişti, ancak Med savaşlarından sonra, Areios Pagos Meclisi yeniden güçlenerek kentin yönetimini ele geçirdi. Yönetimin el değiştirmesi, alınan herhangi bir kararla değil, Salamis Deniz Savaşı sayesinde oldu. Strategoslar krizle başa çıkamayıp durumun kontrolünü yitirince,

21 Antik kaynakların tümü Themistokles'in donanma yaptırmak istediğinde birleşir, ancak söz konusu bilgi sadece Aristoteles'te vardır. MÖ 490'da 70 olan Atina'nın savaş gemileri on yıl içinde 200'e çıkmıştı.

22 İlk olarak MÖ 704'te Korenthoslu Ameinokles tarafından inşa edilen üç sıra kürekçili, dönemin en süratli savaş gemisi. Zamanla bütün Akdeniz'de yaygınlaştı. Yunan triereslerinde her kürekçi sırası için ayrı birer güverte bulunurken, Fenike, Kartaca ve İtalya'da, kürekleri iki kürekçinin çektiği iki güverteli, bazen de kürekleri üç kürekçinin çektiği tek güverteli gemiler yapılıyordu. Trieres 4 yüzyıl boyunca kullanıldıktan sonra, yerini daha ağır ama hareket yeteneği daha kısıtlı başka gemilere bıraktı.

herkesin kendi başının çaresine bakması gerektiğini söylediler. Bunun üzerine, Areios Pagos sekizer drakhme vererek savaş gemilerine asker ve tayfa buldu. ^[2] Atinalılar bu yüzden meclise boyun eğmek zorunda kaldılar ve bir süre için iyi yönetildiler. O süre içinde askerî konularda kendilerini eğittiler, Hellenler arasında itibarları yükseldi ve Lakedaimonların muhalefetine rağmen denizde üstünlüğü ele geçirdiler. ^[3] O tarihlerde demosun başında Lysimakhos'un oğlu Aristeides'le Neokles'in oğlu Themistokles vardı. İkincisi askerî konularda deneyimli, birincisi de adalet duygusu çok gelişmiş usta bir siyasetçiydi. Bu yüzden [Atinalılar] birini strategos, diğerini de danışman olarak değerlendirdiler. ^[4] İkisinin arası açık olduğu halde, surların yeniden yapımını birlikte üstlenip başardılar. Kral Pausanias yüzünden itibarlarının azalmasını değerlendirerek, Lakedaimonların İyon kentleriyle bağlaşıklığını bozan Aristeides oldu. ^[5] Salamis Deniz Savaşından sonraki üçüncü yılda, Timosthenes'in arkhonluğu döneminde, bağlaşıklık kentlere ilk vergileri yükleyen ve İyonların Atinalılarla bundan böyle aynı dostlarla aynı düşmanlara sahip olacaklarını kararlaştıran antlaşmayı yapan da o oldu. Yemin töreninden sonra antlaşmanın hiç bozulmayacağını teyit etmek için denize ateşte kızarmış güller atılmıştı.

24. ^[1] Bundan sonra, kent kendine güvenmeye başladığı ve büyük miktarda para topladığı için, [Aristeides] Atinalıların bağlaşıklar üzerinde egemenlik kurmalarını ve herkesin taşradan ayrılarak kente yerleşmesini önerdi. Bazıları askerî seferlere çıkarak, bazıları kentin savunmasını üstlenerek, bazıları da devlet işlerine bakarak herkes geçimini kentten sağlayabilirdi. Bu şekilde örgütlendikten sonra bağlaşıklar üzerinde egemenlik kurabilirlerdi. ^[2] [Atinalılar Aristeides'in sözleriyle] ikna oldular ve egemenliği ellerine alarak Khios,

Lesbos ve Samos adaları²³ dışında bütün bağlaşıklarına diktatörce davranmaya başladılar. Bu üç adanın yönetim biçimine karışmadılar, onlara kurdukları birliğin bekçiliğini yaptırarak uyrukları üzerindeki egemenliklerini sürdürmelerine izin verdiler. ^[3] Aristeides'in önerisini hayata geçirerek halkın kamu olanaklarıyla geçinmesini yasalaştırdılar. Bu şekilde, dolaylı ve dolaysız vergilerle bağlaşıkların ödediği vergiler yirmi binden fazla kişiyi besler oldu. Altı bin yargıç, bin altı yüz okçu, bin iki yüz süvari, beş yüz bule üyesi, beş yüz tersane muhafızı, elli kent muhafızı, kent içinde yedi yüz, kent dışında da yaklaşık bir o kadar devlet memuru vardı. Daha sonra, savaş başladığında, iki bin beş yüz hoplit [ağır piyade], yirmi kıyı koruma gemisi ve bağlaşıklar kentlerden ödemekle yükümlü oldukları vergileri toplamaya giden kurayla seçilmiş iki bin askeri taşıyan başka gemiler de geçimleri devletten sağlananlara katıldı. Bu sayıya bakımları Prytaneion tarafından sağlananlar, öksüzler²⁴ ve cezaevi gardiyanları da eklenmelidir. Bütün bunların geçimi devlet hazinesinden sağlanıyordu.

Demokrasinin Gelişimi – Ephialtes ve Perikles

25. ^[1] Halk geçimini böyle sağlıyordu. Gücü zamanla zayıflamakla birlikte, Areios Pagos Meclisinin iktidarı on yedi yıldan fazla sürdü. Halk kesimlerinin gücünün arttığı yıllarda, halk [partisinin] başına rüşvet almayışı ve adil oluşuyla tanınan Sophonides'in oğlu Ephialtes geçmişti. Ephialtes,

23 Atinalılar bu adaları Perslere karşı kalkan gibi kullandıklarından fazla zorlamak istemiyorlardı. Ancak yine de Samos ve Lesbos birlikten ayrılmak istediklerinde onları çok sert cezalandırdılar.

24 Babaları savaşta ölen çocukların geçimini yetişkin olana kadar devlet sağlıyor, ephebos olduklarında onlara birer kalkan veriyordu.

Areios Pagos Meclisine savaş açtı. ^[2] İlk olarak, icraatlarından dolayı meclis üyelerinin çoğuna karşı dava açarak onları görevlerinden uzaklaştırdı. Daha sonra da, Konon'un ark-honluğunda, meclisin başta sahip olmadığı, ama zamanla ele geçirerek rejimin koruyucusu haline gelmesini sağlayan diğer yetkilerini kaldırdı. Bunların bir kısmını Beş Yüzler Meclisine bir kısmını da halka ve mahkemelere verdi. ^[3] Ephialtes, bunları Areios Pagos Meclisi üyesi olan, ancak Medlere karşı yakınlık duyduğu suçlamasıyla mahkemeye verilmesi gündeme gelen Themistokles'in yardımlarıyla yaptı. Meclisin iktidarını yıkmak isteyen Themistokles, Ephialtes'e meclisin onu tutuklamak istediğini, meclis üyelerine de rejimi yıkmak isteyen kimseler olduğunu ve onları ihbar edeceğini söylüyordu. İsyancıları göstereceği bahanesiyle birkaç meclis üyesini yanına alarak Ephialtes'in kaldığı yere götürdü ve onlarla hararetle konuşmaya başladı. Kendisi hakkında konuşulduğunu sanan Ephialtes büyük bir korkuya kapıldı ve yarı giyinik halde kurban sunağına sığındı. ^[4] Herkes olan bitene çok şaşırdı. Ephialtes ve Themistokles, Beş Yüzler Meclisinin toplantısında Areios Pagos'a karşı birtakım suçlamalarda bulundular. Daha sonra bu suçlamaları Halk Meclisinde de tekrarladılar ve sonunda Areios Pagos'un yetkileri hükümsüz kılındı. Aradan çok geçmeden, Ephialtes Tanagralı Aristodikos tarafından öldürüldü.

26. ^[1] Areios Pagos Meclisinin devlet yönetimi üzerindeki denetimi bu şekilde kaldırıldı. Ancak ortaya demagogların çıkmasıyla devlet düzeni gevşemeye başladı. O yıllarda ılımlı kesimin dinamik bir lideri yoktu, başlarında siyasetle yeni ilgilenmeye başlayan Miltiades'in genç oğlu Kimon²⁵ vardı. Ayrıca iyi yurttaşların çoğu savaşlarda ölüyordu. Asker

25 Aristoteles Kimon'un yaşı konusunda yanıltıyor. Kimon Ephialtes'in öldüğü tarihte en az kırk yaşında olmalıydı.

seçimi kütüklere göre yapıldığından ve ordunun başındaki komutanlar savaş tecrübelerine göre değil, atalarının şöhretlerine göre seçildiğinden, askerî harekâtlara çıkıldığında iki ya da üç bin asker ölüyor, halktan ve zenginlerden en iyileri yok oluyordu. ^[2] [Atinalılar] artık yasalara eskisi kadar sadık kalınmadan yönetiliyordu, ama dokuz arkhonun seçim yöntemine dokunulmadı. Sadece Ephialtes'in ölümünün altıncı yılında, dokuz arkhon için çekilecek kuraya zeugiteslerin de katılmasına izin verildi. Arkhonluk makamına seçilen ilk zeugites Mneshtenes oldu. Ondan önce bütün arkhonlar beş yüz medimnoslular sınıfından ve atlılardan seçiliyordu. Zeugitesler, yasaların dışına çıkılmaması durumunda, sadece küçük, sıradan memurluklara getiriliyordu. ^[3] Bundan sonraki beşinci yılda, Lysikratos'un arkhonluğunda, demotikos adıyla anılan otuz yargıçlık yeniden kuruldu. Üç yıl sonra, Antidotos'un arkhonluğunda, yurttaş sayısının çok artması üzerine, Perikles'in önerisiyle annesiyle babasının ikisi de Atina yurttaşı olmayanlara yurttaşlık haklarının tanınmamasına karar verildi.

27. ^[1] Bundan sonra halk kitlelerinin başına Perikles geçti. Daha önce, strategos olduğu dönemde yaptıklarının hesabını vermek üzere Kimon'u dava ederek genç yaşında dikkatleri üzerine toplamıştı. Rejim daha da demokratikleşti. Perikles, Areios Pagos Meclisinin yetkilerinden bazılarını kısıtı ve Atina'yı bir deniz gücü olma hedefine yöneltti. Bu şekilde, halk kitlelerinin kendilerine güvenleri arttığı gibi, bazı yeni yetkileri de devralmış oldular. ^[2] Salamis Deniz Savaşından kırk dokuz yıl sonra, Pythodoros'un arkhonluğu zamanında Peloponez Savaşı başladı. Savaş süresince halk kent içinde yaşamaya mecbur kaldı ve geçimini askerî harekâtlarda ücret karşılığı görev alarak kazanmaya alıştığından, [Perikles] bazen kendi isteğiyle, bazen de mecbu-

riyet karşısında iktidarda kaldı. ^[3] Kimon'un cömertliğini dengeleyerek halkın desteğini sağlamak üzere, yargıçlara maaş bağlanmasını öneren de o oldu. Çünkü bir kral kadar zengin olan Kimon, yönetim masraflarını kendi servetinden karşılıyordu ve bağlı olduğu Lakiadon demosundan birçok kişinin geçimini üstlenmişti. Lakiadon demosundan dileyen herkes gündelik besin ihtiyaçlarını Kimon'dan karşılayabiliyordu. Toprakları çitle çevrili değildi ve herkes girip sebze ya da meyve toplayabiliyordu. ^[4] Kendi olanaklarıyla böyle bir cömertlikte bulunamayan Perikles, Oia demosundan Damonides'in oğlu Damon'un: "Senin paran yetmiyorsa halka kendi parasını dağıt," şeklindeki önerisine uyarak yargıçlara ücret verilmesini kararlaştırdı (Perikles'in getirdiği yeniliklerin büyük kısmını bu adamın önerdiğine inanılır, bu yüzden daha sonra sürgüne gönderildi). Bazıları yeni düzenlemeyle yargıçlık yapmak üzere en uygun kişilerin seçilmediğini ve mahkemelerin bozulduğunu söyleyerek Perikles'i suçlar. ^[5] Yargıçlara rüşvet vermek de bundan sonra başladı. Bu yolda ilk adımı, Pylos Limanındaki komutanlığından sonra Anytos²⁶ attı. Pylos'u düşmana kaptırdığı bahanesiyle dava edilince yargıçlara rüşvet yedirerek kendini kurtardı.

28. ^[1] Halk kitlelerinin başında Perikles olduğu sürece²⁷ devlet düzeni iyi durumdaydı, ölümünden sonra durum kötüleşti. Halk ilk kez seçkin yurttaşlar arasında pek itibarlı olmayan birini lider seçti. Daha önce, halkın başındakiler hep seçkin yurttaşlar arasından çıkıyordu. ^[2] Halkın ilk ön-

26 Anytos Sokrates'i dinsizlikle suçlayarak mahkemeye veren üç kişiden biriydi. Pylos kentini savunan strategos Demosthenes'e destek sağlamak üzere 30 savaş gemisiyle gönderilmiş –birtakım engellerle karşılaşarak– hiç savaşmadan geri dönmüştü.

27 Perikles'in dönemine kadar bütün siyasetçiler, halk ya da aristokrasi saflarında siyaset yapmalarından bağımsız olarak aristokratlardı. Dönemin yazarları Perikles'ten sonra aristokratların siyasetten uzaklaştığında birleşir.

deri Solon'la ikinci önderi Peisistratos tanınmış soylu ailelere mensuptu. [Peisistratos'un] tiranlığı devrildikten sonra Alkmeonidlerin soyundan gelen Kleisthenes, İsağoras'ın partisi kovulduğu için hiçbir rakibi olmadan iktidarda kalmıştı. Daha sonra halk partisinin başına Ksanthippos, zenginlerin başına da Miltiades geçti. Ardından halka Themistokles, zenginlere de Aristeides önderlik etti. Daha sonra halkın başına Ephialtes, zenginlerin başına Miltiades'in oğlu Kimon geçti. Yerlerini Perikles ve Kimon'un akrabası Thukydides aldılar. ^[3] Perikles'in ölümünden sonra, seçkinlerin başına [daha sonra] Sicilya'da ölecek olan Nikias, halkın başına da Kleainetos'un oğlu Kleon²⁸ geçti. Bu sonuncusu, şiddet uygulayarak, halkın ahlakını herkesten çok bozdu. Diğerleri konuşmalarını düzgün bir şekilde yaparken, Kleon bağırıp çağırıyor, sövüyor ve kürsüye belinde kemeriyle çıkarak²⁹ nutuk atıyordu. Bunlardan sonra zenginlerin başına Agnon'un oğlu Theramenes, diğerlerinin başına da lir üreticisi Kleophon geçti. Bu ikincisi, tiyatro temsillerini izleyenlere iki obolos verilmesini [theoria] sağladı. Para bir süre için verildi, ama Paianialı Kallikrates miktarı üç obolosa çıkaracağını vaat ettiği halde ödemeleri tamamen durdurdu. Atinalılar bu ikisini daha sonra ölüme mahkûm ettiler. Halk yığınları aldatıldıkları zaman kendilerini kötü şeyler yapmaya özendirenlere karşı kin besler.

28 Mesleği sepicilik olan demagog ve siyasetçi. Mytilene'nin isyanı esnasında bütün halkının öldürülmesini önermişti. Spartalılarla yapılan Amphipolis Savaşında (MÖ 422) Sparta Kralı Brasidas'la birlikte öldü ve bunun ardından Peloponez Savaşını bir süreliğine durduran Nikeios Barış Antlaşması imzalandı. Komedyacı yazarları ve özellikle Aristophanes, Kleon'u cahil, görgüsüz ve ahlaksız olarak çok sert eleştirirler.

29 Halk Meclisinde konuşma yapanlar daha rahat hareket edebilmek için ve bir saygı belirtisi olarak kemer takmazlardı. Görgü kurallarına harfiyen uyması örnek gösterilen Solon'dan farklı olarak Kleon halka karşı çok saygısız davranıyordu ve ona kekrakhtes [yaygaracı] adı verilmişti.

[4] Kleophon'dan sonra, ardı ardına, anlık başarılar peşinde koşarak çoğunluğa hoş görünmeye çalışan küstah siyasetçiler halkın başına geçti. [5] Eskiler bir yana bırakılacak olursa, Atina'nın gördüğü devlet adamlarının en iyileri Nikias, Thukydides ve Theramenes'ti. Nikias ve Thukydides hakkında hemen hemen herkes iyi ve ahlaklı insanlar olduklarında, bütün yurttaşlara bir baba gibi davrandıklarında birleşir. Theramenes'e gelince, onun döneminde siyasi durum biraz karışık olduğundan fikir birliğine varılamıyor. Ancak üstünkörü değil de dikkatlice değerlendirildiğinde, aleyhinde konuşanların iddia ettiği gibi bütün yönetimleri devirmediği, tam aksine yasalara uygun davrandıkları sürece herkesi desteklediği görülür. İyi yurttaşların yapması gerektiği gibi herkesle işbirliği yapmaya hazırды, ancak yasaları çiğneyenlere göz yummuyor ve onlara karşı çıkıyordu.

Sicilya Bozgunu – Oligarşik Rejim

29. [1] Savaşta dengeler bozulmadığı sürece Atinalılar demokrasiyi sürdürebildiler. Ama Sicilya'da bozguna uğrayıp Lakedaimonlar Perslerin kralıyla bağlaşıklık kurunca³⁰ demokrasiden vazgeçmek zorunda kaldılar ve Dört Yüzler yönetimi kuruldu. Yeni yönetim biçimini savunan konuşmayı Melobios yaptı, önergeyi de Anaphlystos demosundan Pythodoros sundu. Yurttaşların çoğu, oligarşik bir yönetim biçimi kurarlarsa Pers kralını kendi taraflarına çekebilecek-

30 Persler Med savaşlarında Yunanlılara iki kez yenilmelerine karşın büyük paralar dağıtarak Yunanistan üzerinde söz sahibi olabiliyorlardı. Aristoteles, MÖ 412'de Spartalıların komutan Tissaphernes vasıtasıyla Perslerle yaptıkları antlaşmaya değiniyor. Buna göre, Spartalılar Atina'ya karşı destek sağlamaları karşılığında, Anadolu'daki Yunan şehirlerini Perslere teslim ediyordu.

lerini düşünerek önergeyi destekledi. ¹² Pythodoros'un önergesi şöyleydi: "Halk şu an var olan on danışmana [provulos] ek olarak, kırk yaşını aşkın yurttaşlar arasından on danışman daha seçecek. Bunlar, kent için yararlı olacağına inandıkları öneriler getireceklerine yemin edecekler. Komisyonun içlerinden en iyilerini seçebilmesi için ayrıca her isteyen yurttaş da öneri getirebilecek." ¹³ Kleitophon, Pythodoros'un önergesinin oylanmasını istedi ve bu yeni göreve seçilecek olanların en iyi kararları alabilmeleri için Kleisthenes'in demokrasiyi kurarken geçerli kıldığı geleneksel yasaları incelemeleri gerektiğini de ekledi. Böyle diyerek, Kleisthenes'in getirdiği yönetim biçiminin demokratik olmadığını ve Solon'un yönetim biçimine benzediğini ima ediyordu.

¹⁴ Yeni seçilenler ilk olarak, prytaneslerin kentin kurtuluşu için getirilecek bütün önerileri oylamaya sunmasını istedikler. Daha sonra, dileyen her Atinalı ortaya atılan düşünceler hakkında konuşabilsin diye, yasalara aykırı davranışlardan dolayı açılan davaları, rejimi yıkmaya teşebbüs suçlamalarını ve mahkeme önüne çağrılmaları kaldırdılar. Bu konularla ilgili olarak birilerinin para cezasına çarptırılması için mahkemeye başvuran, halk meclisine suç duyurusunda bulunan ve dava açanlar yasa uyarınca kovuşturulacak, strategosların önüne çıkarılacaktı. Strategoslar da bu kişileri ölüm cezasına çarptırılmaları için On Birlere teslim edecekti. ¹⁵ Devamında yönetim biçimini şöyle düzenlediler: Atinalılar devlet gelirlerini savaştan başka yerlere harcamayacaktı. Savaş sürdükçe, günde üç obolos ücret alan dokuz arkhon ile prytanesler dışında kim olursa olsun hiçbir devlet görevlisi maaş almayacaktı. Kentin diğer konular açısından yönetimi, savaş süresince, beş binden az olmamaları şartıyla, bedenlen ve paraca güçlü olan yurttaşlara bırakılacaktı. Bu yurttaşlar gerekli gördüklerinde diledikleri herkesle antlaşmalar yapı-

bilecekti. Her demostan kırk yaşını geçmiş onar yurttaş seçilecek ve kutsal kurbanlar önünde yemin ettikten sonra sözü edilen beş bin kişiyi saptayacaktı.

30. ^[1] Seçimle oluşturulan kurulun önerileri bunlardı. Bu öneriler kabul edilip yasalaştıktan sonra, Beş Binler yönetim biçiminin ana hatlarını saptamak üzere kendi aralarından yüz kişi seçti ve seçilenler bir araya gelerek şunları kararlaştırdı: ^[2] “Otuz yaşını aşanlar, maaş almadan her yıl bule üyesi olacaklardı. Aralarından: strategoslar, dokuz arkhon, hieromnemon, taksiarkhoslar [piyade albayı], hipparkhoslar [süvari generali], phylarkhoslar [süvari albayı], kale komutanları, Athena’ya ve diğer tanrılara adanan kutsal hazinenin on saymanı, Atina Deniz Birliğinin hazinesini yöneten saymanlar [hellenotamiaslar], hayır işlerine ayrılan paraları yöneten yirmi sayman, dinî işlerle ilgili on görevli ve on denetleyici seçilecekti. Bunlar, daha önceden seçilmiş çok sayıda aday arasından seçilecekti. Bütün diğer memurluklar, bule dışındaki yurttaşlar dışından kura ile seçilecekti. Deniz Birliğinin parasını yöneten hellenotamiaslar meclis toplantılarına katılmayacaktı. ^[3] Bundan böyle, daha önce belirtilen yaş dilimindeki yurttaşlardan oluşan meclis kurayla seçilecek dört ayrı alt kurul meydana getirecek, bunlardan biri işbaşına geçecek, diğerleri de sırayla bu görevi devralacaktı. Yüzler Kurulu da Beş Binler Meclisinin geri kalanı gibi dört denk bölüme ayrılacak ve bölümlerin bir yılığına görev alma sırası kurayla belirlenecekti. ^[4] Meclis üyeleri devlet parasının tükenmemesi, yerinde kullanılması için ve diğer maddi konularla ilgili mümkün olduğunca özen gösterecekti. Herhangi bir konuda başkalarına danışmak isteyen her meclis üyesi toplantılara kendi yaş diliminden bir kişi davet edebilirdi. ^[5] Daha sık toplanmasına gerek duyulmadığı durumlarda, meclis beş günde bir dokuz arkhon tarafından

toplanacaktı. El kaldırılarak verilen oyları saymak için kurayla meclisten beş kişi seçilecek ve her gün için içlerinden biri çift oya sahip amirleri olarak belirlenecekti. Bu şekilde seçilen beş kişi, en başta dinî konuları görüşmek, daha sonra öncelik sırasıyla; bir konuyla ilgili halka hitap etmek, elçiliklerle ilgili konuşmak ve son olarak diğer meselelerle ilgili meclisin karşısına çıkmak isteyenleri kurayla sıraya koyacaktı. Savaşla ilgili konuları görüşmek gerektiğinde bunlar kuraya tabi değildi ve bu toplantılara strategoslar da katılmak zorundaydı. ^[6] Buleden izin almadığı halde, daha önceden bildirilen saatte toplantılara katılmayan üyeler her gün için birer drakhme para cezası ödeyecekti.

31. ^[1] Meclis, gelecek için bu yönetim şeklini kararlaştırdıktan sonra, şimdilik uygulanmak üzere de şunları kararlaştırdı: “Meclis, geleneğe uygun kalınarak her phyleden kırkar kişinin katılımıyla dört yüz üyeden oluşacaktı. Bu kırk kişi, phyleleri tarafından, otuz yaşından büyük yurttaşlar arasından kura ile seçilecekti. Dört Yüzler arkhonları atayacak, arkhonların okuyacağı yemini hazırlayacak, yasalara uyulup uyulmadığını ve memurların çalışmalarını denetleyecek, gerekli gördükleri başka konularla ilgileneceklerdi. ^[2] Meclis yürürlükte olan bütün yasalara harfiyen uyacak, onları değiştiremeyecek ve yerlerine yenilerini getiremeyecekti. Strategoslar, şimdilik beş binlerin arasından seçilecekti, ancak bu kurulduğunda, silahlı yurttaşların yoklaması yapıldıktan sonra on kişi ve bir yazman seçilecekti. Bu şekilde seçilenler, bir sonraki yıl boyunca tam yetkiyle strategosluk görevini yürütecek, gerek gördüklerinde buleye danışacaklardı. ^[3] Bunlar, bir hipparkhosla on phylarkhos seçecekti. İleriki yıllarda bu komutanlar yasanın öngördüğü şekilde bule tarafından seçilecekti. Bule üyeleriyle strategoslar dışında hiçbir görevli aynı görevi bir kereden fazla üstlenemeye-

cekti. Dört Yüzler Meclisi, ileride dört ayrı bölüme ayrılarak toplantılara katılacağı için, Yüzler Kurulu tarafından şimdiden dörde bölünecekti.”

32. ^[1] Beş Binlerin seçtiği Yüzler Kurulunun hazırladığı devlet düzeni buydu ve Aristomakhos başkanlığındaki Halk Meclisi toplantısında oylanarak kabul edildi. Daha sonra, Kallias'ın arkhonluğu döneminde, Thargelion ayının³¹ on dördünde, bu yasal süresini tamamlamadan dağıldı ve aynı ayın yirmi ikisinde işbaşına Dört Yüzler Meclisi geçti. Oysa oylamayla seçilen bulenin Skirophorion³² ayının on dördünde göreve gelmesi gerekiyordu. ^[2] Böylece Kallias'ın arkhonluğu döneminde, tiranların kovuluşundan yüz yıl sonra oligarşik yönetim kuruldu. Bu değişikliği getirenlerin elebaşıları, Peisandros, Antiphon ve Theramenes gibi soylu ailelere mensup, sağduyulu ve bilge olarak tanınan kişilerdi. ^[3] Yeni rejim yürürlüğe girdikten sonra, Beş Binler Meclisi varlığını sadece ismen sürdürdü. Dört Yüzler, sınırsız yetkilere sahip on strategosla birlikte bu binasına yerleşerek kenti yönetmeye başladılar. Lakedaimonlara elçiler göndererek, her iki tarafın da savaştan önce sahip olduğu toprakları elinde tutması koşuluyla savaşa son vermeye çalıştılar. Ama Lakedaimonlar, Atinalılar deniz üzerindeki hâkimiyetlerinden vazgeçmedikçe hiçbir antlaşmaya yanaşmadıklarından görüşmelere son verildi.

33. ^[1] Dört Yüzlerin yönetimi dört ay kadar sürdü. Theopompos'un arkhon olduğu yılın iki ayında, arkhonluk makamını içlerinden biri olan Mnesilokhos yürüttü. Yılın geri kalan on ayında Theopompos arkhon oldu. Eretria yakınındaki deniz savaşında yenildikten sonra, Oreos dışında bütün Euboia Deniz Birliğinden ayrıldı. Atinalılar, Euboia

31 23 Nisan – 23 Mayıs arası.

32 24 Mayıs – 22 Haziran arası.

Adası'ndan, Attika'dan elde ettikleri yarardan daha fazlasını elde ettikleri için bu felakete çok üzüldüler. Dört Yüzler Meclisini dağıtarak, iktidarı kendi imkânlarıyla silahlana-bilen yurttaşlardan oluşan Beş Binlere devrettiler ve hiçbir siyasi makamın ücretli olmamasını kararlaştırdılar. ^[2] Bütün kararları Beş Binlere hiç danışmadan kendi bildikleri gibi alan Dört Yüzlerden rahatsız olan Aristokrates ve Theramenes Dört Yüzler Meclisini devirenlerin başını çekti. Savaşın sürmesine ve işbaşında askerî bir yönetim olmasına karşın o tarihlerde Atina'nın iyi yönetildiği anlaşıyor.

34. ^[1] Halk kısa süre sonra kentin yönetimini Beş Binlerden devraldı. Dört Yüzlerin devrilmesinin altıncı yılında, Angeleli Kallias'ın arkhonluğu döneminde Arginusai Deniz Savaşı³³ oldu. Düşmanı deniz savaşında yenen on strategos her biri,³⁴ el kaldırılarak yapılan tek bir oylamayla mahkûm edildi. Oysa bunlardan bazıları deniz savaşına katılmamış, bazıları da gemileri battıktan sonra başka gemiler tarafından kurtarılmıştı. Halk bu karara varırken kışkırtıcılar tarafından aldatılmıştı. Daha sonra, Lakedaimonların Dekeleia'dan çekilmek ve her iki tarafın savaştan önce sahip olduğu toprakları elinde tutması koşuluyla barış imzalamak istemesi üzerine, yurttaşların bir kısmı istediği halde Kleophon'un kışkırtmasıyla çoğunluk bunu kabul etmedi. Kleophon, sırtında zırhıyla sarhoş halde Halk Meclisine gelerek, Lakedaimonlar bağlaşıkları bütün kentleri teslim etmedikçe barış antlaşması imzalanmasına karşı çıktı.

33 MÖ 406'da Midilli karşısındaki Anadolu sahillerinin önünde, yerleşimi olmayan üç küçük ada yakınlarında Atinalılarla Spartalılar arasında yapılan deniz savaşı. Atinalılar galip geldikleri halde, savaşta ölen beş bine yakın Atina askerinin cesetlerini fırtına dolayısıyla toplayıp getirmediği için donanmanın başındaki on strategos yargılandı ve altısı ölüme mahkûm edildi. Mahkemede yargıç olarak görev alan Sokrates, mesai arkadaşlarına ters düşerek idam kararını engellemeye çalışmıştı.

34 Başka kaynaklara göre 6 strategos idama mahkûm edilmişti.

^[2] Atinalılar, çok geçmeden, bu konuda yanlış karar verdiklerini anladılar. Ertesi yıl, Aleksios'un arkhonluğunda, Aigos Potamoi Deniz Savaşında³⁵ hezimete uğrayınca, Lysandros kentin hâkimi oldu ve aşağıdaki şekilde otuz tiran yönetimini kurdu. ^[3] Barış, Atinalıların geleneksel yönetim biçimleriyle yönetilmeye devam edecekleri koşulluyla kararlaştırılmıştı. Demokrasi yandaşları demokrasiyi kurtarmaya çalışırken, seçkinlerden siyasi kulüplere [hetaireiai] yakın olanlar ve barış dolayısıyla sürgünden geri dönenler oligarşik bir yönetim istiyordu. İtibarları diğer yurttaşlardan aşağı olmadığı halde siyasi kulüplere yakın olmayanlar ise geleneksel yönetim biçimini tercih ediyordu. Bunların arasında, en başta Theramenes olmak üzere, Arkhinos, Anytos, Kleitophon, Phormisios ve daha birçokları vardı. Lysandros oligarşi taraftarlarına katılınca, korkuya kapılan halk oyunu oligarşik yönetim lehinde kullandı. Konuyla ilgili önergeyi Aphidna demosundan Drakontides imzaladı.

Otuzlar Yönetimi

35. ^[1] Otuzlar yönetimi Pythodoros'un arkhonluğunda işte böyle kuruldu. Başa geçer geçmez, kent yönetimiyle ilgili daha önce alınmış bütün kararları göz ardı ederek, kendi hazırladıkları bin kişilik bir listeden beş yüz meclis üyesiyle diğer memurları seçtiler. Aynı şekilde, Pire için on arkhon, on bir cezaevi gardiyanı ve üç yüz kamçı kullanan

35 MÖ 405'te, Çanakkale Boğazı'nda, Gelibolu'nun on kilometre kadar güneyinde, Büyük ve Kozlu dereler arasındaki sahilde yapılan deniz savaşı. Gemileri demirliyken gafil avlanan Atinalılar büyük bir hezimete uğramıştı. Atina, bu savaştan sonra bir daha donanma hazırlayamadı ve 30 yıl süren Peloponez Savaşı Atina'nın kayıtsız şartsız teslim olmasıyla bitti.

bekçiyi doğrudan kendileri seçerek kentin mutlak hâkimi oldular. ^[2] İlk başlarda yurttaşlara karşı ölçülü davranıyor, en kısa sürede geleneksel yönetim şeklini geri getireceklerini söylüyorlardı. Ephialtes ve Arkhestratos'un Areios Pagos Meclisi üyelerine karşı çıkardıkları yasaları ve Solon yasalarından muğlak oldukları için tartışmalara neden olanlarını yürürlükten kaldırdılar. Rejimi sağlamlaştırmak ve tereddütler doğuracak durumları azaltmak için yargıçların tartışmalı durumlar hakkındaki sınırsız yetkilerini kısıtladılar. Örneğin yasal engelleri kaldırarak, “bunaması, aşırı yaşlanması ya da bir kadının etkisinde kalması” durumları dışında herkesin mirasını istediği kişiye bırakabilmesini serbest bıraktılar. Böylece bu ve buna benzer durumlarda sykophanteslerin [iftira edenler] müdahale etmesini zorlaştırdılar. ^[3] İlk başlarda öyle davrandılar. Sykophantesleri ve halkın gözünü boyayarak kamuya zarar verecek şekilde konuşan demagogları kötü ve kurnaz oldukları için ölüme mahkûm ettiler. Halk bu gelişmelere seviniyor, Otuzların bu işleri kamu yararı için yaptığına inanıyordu. ^[4] Ama egemenlikleri pekişince, hiçbir yurttaşı rahat bırakmadılar. Kendilerine karşı çıkabilecek olanlarla servetlerine el koymak istediklerini sinsice ortadan kaldırarak, serveti, soyluluğu ve üstlendiği yetkilerle sivrilen herkesi öldürdüler. Kısa sürede öldürdükleri yurttaşların sayısı bin beş yüzü buldu.

36. ^[1] Kent bu şekilde gerilerken, olan bitene sinirlenen Theramenes, Otuzlardan bu ahlaksız davranışlarına son vermelerini, kent yönetiminde seçkinlere de pay vermelerini istedi. Başta karşı çıktılar, ama bu düşüncenin halk arasında yayılıp kabul gördüğünü görünce, Theramenes'in halkın başına geçerek mutlak iktidarlarına son vereceğinden çekindiler. Güya kent yönetiminde pay verecekmiş

gibi üç bin yurttaş içeren bir liste hazırlamaya giriştiler. ^[2] Theramenes buna da karşı çıktı. Siyasi hakları seçkinlere dağıtacaklarını söyledikten sonra bunları sadece üç bin kişiye vermeleri, sanki seçkinler bu sayıyla sınırlıymış gibi bir izlenim yaratıyordu. Ayrıca şiddete dayalı bir iktidar kurmaya çalışırken, onu yönetilenlerden daha zayıf olacak şekilde kurguluyorlardı. Otuzlar bu sözlere pek aldırmadılar. Hazırladıkları üç bin kişilik listeyi açıklamayı sürekli geciktiriyor, listeye seçtikleri isimleri gizli tutuyorlardı. Listeyi açıklamaya her yeltendiklerinde ise içinden bazı isimleri çıkarıyor, yerlerine başka isimler ekliyorlardı.

37. ^[1] Kış başlarında, Thrasybulos'la sürgünler Phyle Kalesi'ni ele geçirdiler. Otuzlar kaleye düzenledikleri başarısız bir saldırıdan sonra geri çekilirken, diğerlerinin silahlarını almaya ve Theramenes'i öldürmeye karar verdiler. Bunu da şöyle yaptılar: Buleye iki yasa tasarısı sunarak bunları el kaldırma [kheirotonia] yöntemiyle kabul etmesini emrettiler. Yasa tasarılarından biri Otuzlara üç binler listesine alınmamış yurttaşları öldürme yetkisini veriyor, diğeri de Eetioneia surunu yıkanlara ya da bir önceki oligarşik Dört Yüzler rejimi aleyhine çalışanlara yönetime katılmayı yasaklıyordu. Theramenes her iki olaya da katıldığından yasaların oylanmasıyla yurttaşlık haklarını yitiriyor ve Otuzlar onu ölüme mahkûm etmeye hak kazanıyordu. ^[2] Theramenes öldürüldükten sonra üç binler dışında herkesin silahlarını aldılar, sertlik ve kurnazlıklarına devam ettiler. Lakedaimonlara elçiler göndererek Theramenes aleyhinde suçlamalarda bulundular ve onlardan yardım istediler. Bunun üzerine Lakedaimonlar, yedi yüz kadar askerle harmostes [sömürge valisi] olarak Kallibios'u gönderdiler. Bunlar kente varınca Akropolis'e yerleştiler.

Onlar Yönetimi – Demokrasinin Yeniden Kurulması

38. ^[1] Daha sonra Phyle'deki sürgünler Munikhia Limanını ele geçirdiler ve kendilerine saldıran Otuzların taraftarlarını bir meydan savaşında yendiler. Atina'dan gelenler tehlikeyi atlatıp kente geri dönünce, ertesi gün agorada toplanarak Otuzları devirdiler ve yerlerine yurttaşlardan on kişi seçerek onlara savaşı sonlandırmaları için mutlak yetki verdiler. Yeni seçilen Onlar yönetimi iktidarı devralınca yapmak üzere seçildiği işleri yapmadığı gibi yardım ve borç para istemek üzere Sparta'ya elçiler gönderdi. ^[2] Atina halkı bu olaylardan rahatsız oldu. Bunun üzerine Onlar yönetimi iktidarı yitireceğinden çekindi ve diğerlerini korkutmak üzere seçkin yurttaşlardan Dimaretos'u ölüme mahkûm etti. Onlar yönetimi, Kallibios, kentteki Lakedaimonlar ve Phyle'deki sürgünlerin geri dönmesini istemeyen atlılar sınıfından birkaç kişinin desteğiyle iktidarını sürdürdü. ^[3] Fakat Pire ve Munikhia'yı ellerinde tutan sürgünler, halkın da isyan edip onlara katılmasıyla ağır bastılar. Kent içindeki Atinalılar bunun üzerine Onlar heyetini görevden alarak yerlerine en iyi olduklarına inandıkları başka on kişiyi seçtiler. Yeni yönetim iki tarafı uzlaştırmayı başardı ve sürgünler halkın coşkulu desteğiyle kente döndüler. Yeni seçilen on kişinin başında Paianialı Rhinon ile Akherdoslu Phayllos vardı. Sparta Kralı Pausanias [Atina'ya] gelmeden önce Pire'deki demokratlarla temasa geçtiler ve kral geldikten sonra sürgünlerin geri dönmesi için onunla uyum içinde çalıştılar. ^[4] Barış antlaşmasını ve müzakereleri Pausanias ile acilen Sparta'dan çağırdığı on müzakereci yürüttü. Rhinon ve çevresindekiler halka iyi davrandıkları için herkes tarafından övüldüler. Oligarşi döneminde göreve geldikleri halde yaptıklarının hesabını demokrasi döneminde verdiler. Kentte kalan ya da Pire'den

döneren hiç kimse aleyhlerinde herhangi bir şikâyetle bulunmadı. Bu yüzden Rhinon hemen strategos seçildi.

39. ^[1] Partiler arasındaki anlaşmazlık Eukleides'in arkhonluğu döneminde şu şekilde giderildi: Atina'da kalan yurttaşlardan kent dışında yaşamak isteyenler, yurttaşlık haklarını yitirmeksizin Eleusis'e yerleşebilecekti. Burada kendilerine özerk bir yönetim kuracak, mülklerinin gelirinden yararlanacaklardı. ^[2] Eleusis tapınağını her iki taraf birlikte kullanacak, tapınağın bakımını geleneğe uygun olarak Keryksler ve Eumolpidesler üstlenecekti. Eleusis'te yaşayanlar Atina'ya, Atina'da yaşayanlar da Eleusis mysteriumlarının kutlandığı günler dışında Eleusis'e gidemeyecekti. Son olarak, Eleusis'te yaşayanlar, diğer Atinalıların yaptığı gibi gelirlerinden bir kısmını vergi olarak [Deniz Birliği] kasasına ödeyecekti. ^[3] Atina'dan göç edecek olanlar Eleusis'te ev almak istediklerinde, evin sahibiyle anlaşacaklardı. Anlaşmaya varamazlarsa her iki taraf üçer fiyat biçici bulacak ve onların saptadığı fiyat esas alınacaktı. Eleusis'in yerli halkından yurtlarında kalmak isteyenler, ancak yeni gelenler onları aralarına kabul ederse kalabilecekti. ^[4] Göç etmek isteyenlerden şu anda kent içinde olanlar buna on gün içinde karar verip yemin etmeli, yeminden sonra da yirmi gün içinde kenti terk etmeliydi. Kent dışında olanlar için de kente döndükleri andan itibaren aynı süreler geçerli olacaktı. ^[5] Eleusis'te yaşayanlar, oradan ayrılarak kente kesin dönüş yapacaklarını beyan etmeden hiçbir siyasi görev üstlenemeyecekti. Herhangi biri bir başkasını öldürmüş ya da yaralamışsa yargılanması geleneklere uygun şekilde yapılacaktı. ^[6] Doğal yoldan görevlerini teslim ettiklerinde denetime tabi olanlar dâhil, hiç kimse iktidarı devrettikten sonra şu anki yönetim zamanında gerçekleşen herhangi uygunsuz bir davranış için Otuzlar, Onlar, On Birler ve Pireli arkhonlar hariç, hiç kim-

seye karşı kin gütmeyecekti. Pire'yi yönetmiş olanlar Pire halkının, kentte siyasi görevler üstlenenler de kendilerini bu göreve atayanların önünde hesap verecekti. Bu düzenlemelerden sonra arzu edenler göç edebilecekti. Son olarak, her iki taraf savaş için aldığı borçları ayrı ayrı geri ödeyecekti.

40. ^[1] Bu şekilde uzlaşma sağlandıktan sonra, Otuzların emrinde savaşmış olanlar korkuya kapılarak Eleusis'e topluca göç etmeyi düşündüler, fakat herkesin her zaman yaptığı gibi yazılı müracaatlarını son günlere bıraktılar. Gitmek isteyenlerin çok olduğunu gören Arkhinos, onlara engel olmak maksadıyla yazılı müracaat için tanınan sürenin son günlerini kaldırdı. Bu şekilde, birçok kişi istememelerine rağmen kentte kaldı ve daha sonra korkularından kurtuldular. ^[2] Arkhinos'un bu konuda ve daha sonra [bazılarının kesinlikle köle olduğu] Pire'den geri gelen herkese yurttaşlık hakları verilmesine hükmeden Thrasybulos'un yasasını yürürlükten kalkmasını teklif ettiğinde doğru bir siyaset güttüğü anlaşıyor. Üçüncü olarak, yurttaşlardan biri geri dönenlere düşmanlık gösterdiğinde de yine doğru davrandı. Adamı yakalatarak bulenin karşısına çıkarttı ve "Demokrasiyi korumak, yeminlerimize sadık kalmak istiyorsak onu ölüme mahkûm etmeliyiz," sözleriyle meclis üyelerinden onu yargılamadan hemen ölüme mahkûm etmelerini istedi. Onu serbest bırakırlarsa başkalarını da aynı şekilde davranmaya yüreklendireceklerini, oysa ölüme mahkûm ederlerse herkese gözdağı vermiş olacaklarını söyledi. Öyle de oldu, bu adamın idamından sonra kimse eskiden işlenmiş kötülükler için başkalarına kin beslemedi. ^[3] Bu tarihlerde Atinalılar hem bireysel anlamda hem de topluca, benzer felaketlerle karşılaşan başka herhangi bir halktan daha iyi ve daha siyasi davrandılar. Sadece geçmişte olup bitenlerle ilgili bütün suçlamaları geçersiz kılmakla kalmadılar, birlik beraberliği yer-

leştirmenin ön koşulu olarak gördüklerinden, Otuzların savaş için Lakedaimonlardan aldığı borçları da kent adına hep birlikte ödediler. Oysa vardıkları anlaşmada, Atinalılarla (oligarşi taraftarları) Pire'den gelenlerin (demokratlar) borçlarını ayrı ayrı ödeyecekleri belirtiliyordu. Başka kentlerde demokrasi taraftarları iktidara geldiklerindeyse kendi varlıklarından hiçbir şey vermedikleri gibi, toprağı da yeniden bölüştürürler. ^[4] Göçten sonraki üçüncü yıl, Ksenainetos'un arkhonluğu döneminde, Eleusis'e yerleşenlerle her konuda uzlaşmaya varıldı.

Genel Özet

41. ^[1] Bunlar daha sonraki yıllarda oldu. Pythodoros'un arkhonluğunda bugün de yürürlükte olan yönetim biçimi kuruldu. Halkın [partisii] kendi imkânlarıyla kente geri dönmeyi başardığı için iktidarı ele geçirmesi de adil olarak kabul edildi. ^[2] Bu, devletin yönetim biçiminin uğradığı on birinci değişiklikti. İlk olarak, İon ile beraberindekiler Attika'ya yerleşti. Halk o zaman dört phyleye bölündü, phyle kralları belirlendi. Theseus, az da olsa krallıktan farklı bir yönetim şekli getirdi. Daha sonra, ilk yazılı yasaların düzenlendiği Drakon dönemi yaşandı. Üçüncü değişiklik, iç kargaşalıklardan sonra, Solon döneminde demokrasinin temellerinin atılmasıydı. Dördüncüsü Peisistratos'un tiranlığıydı. Tiranların devrilmesiyle, Kleisthenes döneminde Solon'unkinden daha demokratik bir düzen kuruldu. Med savaşlarından sonra, Areios Pagos Meclisinin iktidara gelişiyle altıncı değişiklik yaşandı. Bundan sonraki yedinci değişikliği Aristeides teklif etti ve Areios Pagos Meclisinin yetkilerini azaltarak Ephialtes gerçekleştirdi. Kent bu dönemde, demagoglar yü-

zünden deniz egemenliği konusunda büyük yanlışlar yaptı. Sekizinci değişiklik, iktidarı Dört Yüzlerin devralması, dokuzuncusu da demokrasinin yeniden kurulmasıydı. Onuncu değişiklik Otuzlar ve Onların tiranlıklarıydı. On birinci değişiklik ise, Phyle ve Pire'deki sürgün demokratların geri dönüşüyle başlayan, bugün de yürürlükte olan ve halkın yetkilerini günden güne artıran yönetim biçimidir. Halk, meclis kararları ve halkın denetimi altındaki mahkemelerle her şeyi yönetir oldu. Bulenin yasama yetkisi bile halkın eline geçti. [Atinalılar] bu tercihlerinde haklı olmalı, çünkü az sayıdaki yetkili, para ve bağışlarla kalabalıklardan daha kolay yozlaşarak satın alınabilirler³⁶.¹³¹ Önceleri Halk Meclisine katılanlara ücret verilmemesi kararlaştırılmıştı. Ama prytanesler, yasaların el kaldırılarak oylanmasına yeterince katılım sağlamak üzere çeşitli çareler düşünmek zorunda kaldılar. İlk olarak Agyrrios oturumlara katılanlara bir obolos verilmesini teklif etti. Daha sonra, “basileus” lakabıyla tanınan Klazomenaili Herakleides ücreti iki obolosa, ardından tekrar Agyrrios üç obolosa çıkardılar.

Yurttaşların Listelere Kaydedilmesi – Ephebia

42. ¹¹¹ Devletin bugünkü yönetimi şu şekildedir: Anne ve babası Atinalı olanlar yurttaş sayılır³⁷ ve on sekiz yaşlarında demotes [yurttaş] listelerine kaydedilirler. Kayıt esnasında, daha önceden yurttaşlığa kabul edilmiş olanlar, önce adayların yasayla belirlenen yaşta olduklarına dair yeminli oylama yaparlar. Yaşlarının yeterli olmaması durumunda ye-

36 Aristoteles'in bu tespiti demokratik rejimin en meşhur methiyelerinden biridir.

37 Yazar özellikle belirtmemiştir, fakat anne babanın evli olması da yurttaş olma şartlarındandı.

niden çocuklar sınıfına geri dönerler. İkinci olarak, yasalar uyarınca, özgür olup olmadıkları oylanır. Bir gencin özgür olmadığına karar verilirse, genç mahkemeye başvurabilir. Demotesler, suçlamayı yapmak üzere kendi aralarından beş kişi seçerler. Mahkeme gencin listeye kaydedilmeye hakkı olmadığına hükmederse, kent onu köle olarak satar. Genç mahkemeyi kazanırsa demotesler onu listeye kaydetmek zorundadır. ^[2] Bule bundan sonra, listelere kaydedilenleri kontrol eder ve on sekiz yaşından küçük birini bulursa onu kaydeden yurttaşları para cezasına çarptırır. Epheboslar [ergen] bu denetlemeden geçince, her phylede ayrı ayrı olmak üzere babaları bir araya gelirler ve yeminli oylama sonucu, aralarından ephebosların gözetimiyle ilgilenmeye uygun gördükleri kırk yaşını geçmiş üç kişi seçerler. Halk Meclisi el kaldırma suretiyle, her phyleden birer kişiyi sophronistes [eğitici, danışman] ve onunla birlikte Atinalılar arasından bir kişiyi diğerlerinin başında bulunmak üzere kosmetes [baş eğitici] olarak seçer. ^[3] Bu görevliler ephebosları toplayarak onlarla birlikte önce tapınakları dolaşırlar, sonra da Pire'ye götürerek, bazılarını Munikhia'ya, bazılarını da Akte'ye garnizon muhafızı olarak yerleştirirler. Halk Meclisi, yine el kaldırma yöntemiyle, gençlere silahlı olarak savaşmayı, ok ve kargı atmayı ve mancınık kullanmayı öğretmek üzere iki paidotribes [eğitmen] ve birkaç öğretmen seçer. Devlet yiyecek satın almaları için sophronisteslere birer drakhme, epheboslara da dörder obolos verir. Her sophronistes kendi phylesinin epheboslarına verilen parayla topluca yemek yiyebilmeleri için yiyecek satın alır (her phyle kendi yemeğini hazırlar) ve bütün diğer işlerle o ilgilenir. ^[4] Ephebosların ilk yılı böyle geçer. İkinci yıl, Halk Meclisinin tiyatroda toplantısı olduğunda, epheboslar halka öğrendiklerini sergilerler ve kent onlara kalkan ve mızrak verir. Bundan sonra sınırlar-

da devriye ya da kalelerde muhafız olarak görev yaparlar. ^[5] Epheboslar görevli oldukları iki yıl boyunca khlamyda³⁸ giyerler ve bütün vergilerden muaftırlar. Hiçbir bahaneyle görevlerinden ayrılmamaları için davacı ya da davalı olarak mahkemeye çıkmaları yasaklanmıştır. Sadece miras ve epikleros davaları ile onlara aileleri dolayısıyla dinî bir rahiplik verilmesi durumları yasaktan muaftır. İki yılın sonunda epheboslar yurttaşlar sınıfının üyesi olurlar.

Bule ve Halk Meclisi

43. ^[1] Yurttaşların listelere kaydedilmesi ve epheboslarla ilgili uygulama budur. Askerî hazine saymanı, Deniz Birliği'nin hazinesinin saymanları ve su çeşmeleri sorumlusu dışındaki devlet yönetimiyle ilgili bütün makamlar kurayla dağıtılır. Bu makamların sahipleri Panathenaia Bayramı'nda el kaldırma yoluyla seçilerek bir sonraki bayrama kadar görevde kalırlar. Savaşla ilgili bütün askerî makamlar da aynı şekilde el kaldırılarak seçilir. ^[2] Beş yüz üyeli bule her phyleden kurayla seçilen elliser yurttaştan oluşur. Her phyle, kurayla saptanan sıraya göre prytanlık görevini üstlenir. Ay takvimi kullanıldığı için ilk dört phyle otuz altışar, diğerleri ise otuz beşer gün bu görevde kalır. ^[3] Prytanesler, Tholos adıyla bilinen kubbeli yapıda masraflarını kentin karşıladığı yemekhanede yemek yer ve maaş alırlar. Buleyi ve Halk Meclisini [Ekklesia tu Dimu] toplamakla yükümlüdürler. Bule, tatil günleri dışında her gün, Halk Meclisi

38 İnce kumaştan dikilmiş, pelerine benzeyen kısa giysi. Önceleri Tesalyalı ve Makedon atlıların kullandığı khlamydayı daha sonra Atinalılar da kullandı. Boyun hizasında ya da sağ omuz üzerinde bir toka ile tutturuluyordu. Epheboslarda koyu sarı, askerlerde kırmızıydı. Geleneksel olarak, tanrılardan Hermes ve Eros khlamyda ile resmedilirler.

de her prytanlık döneminde dört kez toplanır. Prytanesler hangi konuların hangi gün görüşüleceğini ve toplantıların nerede yapılacağını saptarlar. ^[4] Aynı şekilde Halk Meclisinin toplanacağı zamanı da önceden bildirirler. Bunlardan biri ana toplantıdır ve bu toplantıda yöneticilerin görevlerini iyi yapıp yapmadıkları el kaldırılarak oylanır. Aynı gün ülkenin iaşesi ve savunması hakkında konuşulur. O gün siyasi suçlarla ilgili suçlamalar yapılır, [sahipsiz mülkler kalmışsa bunları herkesin öğrenmesi için] kamulaştırılan malların listeleriyle miras davalarının hükümleri okunur ve evlenmemiş kızların mülklerini işletenler hesap verirler. ^[5] Altıncı prytanlığın ana toplantısında, yukarıda sayılanlardan başka, ostrakismos yapıp yapılmayacağı oylanır, Atinalı ya da Atina'da yaşayan yabancı –bu iki sınıfın her birinden en fazla üçer kişi olmak üzere– sykophanteslere ve halka herhangi bir söz verip de bunu yerine getirmeyenlere para cezaları verilir. ^[6] Halk Meclisi toplantılarından ikincisi dilekçelere ayrılmıştır. Özel ya da kamusal herhangi bir konuda halka seslenmek isteyen herkes dilekçe verip halka seslenebilir. Diğer iki toplantı, kamuyu ilgilendiren diğer konuları görüşmeye ayrılmıştır. Yasalar tapınaklarla, elçi ya da habercilerle ve dinî konularla ilgili üçer konu görüşülmesini emreder. Bazen, konuşmaların [konunun görüşülüp görüşülmeyeceğine dair] herhangi bir ön oylama yapılmadan başlatılıp karar verildiği de olur. Elçiler ve haberciler önce prytaneslerin huzuruna çıkar, [Atina halkına] herhangi bir mektup getirenler de onu prytaneslere teslim ederler.

44. ^[1] Prytaneslerin kurayla seçilen bir başkanları [epistates] vardır. Bir gün bir gece nöbet tutar ve daha uzun süre için ya da ikinci kez görevlendirilemez. Kent hazinesinin ve resmî evrakların bulunduğu tapınakların anahtarlarını ve devlet mührünü o saklar. O ve seçtiği üç

prytanesin Tholos binasında kalmaları gerekir. ^[2] Eğer nöbeti esnasında buleyi ya da Halk Meclisini toplantıya çağırması gerekirse, kendi phylesi dışındaki dokuz phyleden kurayla dokuz başkan ve içlerinden birini genel başkan seçerek onlara toplantının yazılı gündemini teslim eder. ^[3] Gündemi alan başkanlar, toplantının güvenliğinden sorumludurlar, görüşülecek konuları bildirirler, el kaldırma yöntemiyle verilen oyları sayarlar, bütün diğer konularla ilgilenirler ve toplantıya son verme yetkileri de vardır. Bir kimse, yılda bir kez epistates ve her prytanlık döneminde bir kez phylesini temsilen başkan olabilir. ^[4] Strategoslar, hipparkhoslar [süvari generalleri] ve diğer askerî komutanlıklar halkın kararına göre Halk Meclisinde seçilir. Bu seçimler, altıncı prytanlıktan sonra, başkanlık sürelerinde [dinî] belirtilerin uygun olduğu prytanesler tarafından yapılır. Böyle bir seçimin yapılabilmesi için Meclis'in bir ön karar alması gerekir.

Bulenin Yetkileri

45. ^[1] Eskiden bulenin para cezasına çarptırma, hapsetme ve ölüme mahkûm etme yetkileri vardı. Bir gün bule, Lysimakhos adlı birini ölüme mahkûm etmişti. Bu adam idamını beklerken Alopeke demosundan Eumelides, hiçbir yurttaşın mahkeme kararı olmaksızın öldürülemeyeceğini söyleyerek onu celladın elinden kurtardı. Mahkemede yapılan yargılama sonunda Lysimakhos salıverildi ve o günden itibaren “typanon’dan³⁹ kurtulan” adıyla anılmaya başladı. Halk, bulenin elinden hapsetme, para cezasına

39 İdam mahkûmlarının ölümü bekledikleri ve idamlarının gerçekleştirildiği platform.

çarptırma ve ölüme mahkûm etme yetkilerini alarak şu yasayı yaptı: Bule, herhangi bir yurttaşı bir suçtan dolayı mahkûm eder ya da para cezasına çarptırırsa, thesmot-hetesler bu hükmü ya da ceza kararını onaylatmak üzere mahkemeye sunarlar ve hüküm yargıçların oylarına göre tespit edilerek kesinlik kazanır.

[2] Bule, özellikle kamu maliyesine ilişkin memurların çoğunu yargılama yetkisine sahiptir, ancak hükümleri kesin değildir, temyiz için mahkemeye başvurulabilir. Gerçek kişiler de buleye başvurarak memurları yasalara saygılı olmamakla suçlayabilirler ve bu gibi durumlarda alınan mahkûmiyet kararı da mahkemede temyiz edilebilir.

[3] Bule, bir sonraki yıl bule üyeliğine getirilecek olanlarla dokuz arkhonu bu görevleri yerine getirmeye elverişli olup olmadıkları konusunda denetler. Eskiden, denetlediklerinden dilediğini listeden çıkarma yetkisine sahipti, ama bugün bu tür kararlar mahkemede temyiz edilebiliyor.

[4] Bu gibi durumlarda, bule artık kesin hüküm verme merci değildir, sadece Halk Meclisinin oyuna sunulacak konular hakkında ön hüküm verir. Aynı şekilde, Halk Meclisi de daha önce bulede görüşülmemiş ve prytanesler tarafından o gün görüşülecek konular arasına alınmayan hiçbir konu hakkında hüküm veremez. Bu kurala aykırı olarak dışarıdan bir öneriyi oya koyduranlar, yasaları çiğnemekle suçlanırlar.

46. [1] Bule, inşa edilmiş savaş gemilerinden, bu gemilerin donatılmasından ve tersanelerden sorumludur. Halkın vereceği karara göre, üç kat [trieres] ya da dört kat kürekli yeni savaş gemilerinin inşası ve donatılması ile ilgilenir. Gemileri yapacak olan mühendisler Halk Meclisinde el kaldırma yöntemiyle seçilirler. Bule üyeleri görevlerini devrettiklerinde

savaş gemilerini bitmiş halde teslim edemezlerse, bu iş için verilmesi gelenek haline gelen armağanı [dorea] alamazlar ve bu armağanı bir sonraki bulenin üyeleri alır. Gemilerin yapımını denetlemek üzere kendi aralarından on kişilik bir kurul seçerler. ^[2] Bule, kamu binalarını da denetler ve denetimleri esnasında yolsuzluk yapanlar tespit ederse adlarını halka bildirir, halk tarafından suçlu bulunmaları durumunda da onları mahkemeye sevk eder.

47. ^[1] Bule, diğer memurlukların da çoğuna karışır. Öncelikle, günümüzde hâlâ geçerli olan Solon yasalarına göre, çok fakir de olsalar, beş yüz medimnoslular sınıfından her kabileden birer kişi olmak üzere kurayla seçilen on Athena saymanı vardır. Bunlar, Athena heykelini, altın Nike heykellerini, diğer kutsal emanetleri ve kamu parasını bule önünde teslim alırlar. ^[2] Ayrıca her phyleden birer kişi olmak üzere kurayla seçilen on poletes [satıcı] de vardır. Poletesler, askerî hazine sorumlusu ve theorika kasası sorumlusuyla iş birliği yaparak, bule önünde kamunun kira gelirlerini, vergi gelirlerini ve maden üretimini mültezimlere satarlar ve buledeki oylamadan sonra ilgili kişilere tescil ederler. İşlenecek maden cevheri ve üç yıl ya da ...⁴⁰ yıl süreyle işletilecek maden sahaları da aynı yöntemle yüklenicilere verilir. Areios Pagos Meclisinde mahkûm edilenlerin ya da kamuya borcu olanların el konulan mal ve mülkleri de [poletesler tarafından] bule önünde satışa çıkarılır, ancak satışların dokuz arkhon tarafından onaylanması gerekir. Yıllık vergi iltizamlarını satın alanların adlarını fiyatlarıyla birlikte beyaz ilan tah-talarına yazarak buleye teslim ederler. ^[3] Her prytanlık döneminde vergi ödeyecek olanları, her ödeme için birer kez olmak üzere yılda üç kez vergi ödeyecek olanları ve yılda

40 Yıl sayısı el yazmasından okunamıyor ve bu konuyla ilgili başka herhangi bir kaynakta bilgi yok.

bir kez dokuzuncu prytanlık döneminde vergi ödeyeceklerin adlarını ayrı ayrı on ilan tahtasına yazarlar. Poletesler, mahkeme kararıyla el konularak satılığa çıkarılan toprağı ve binaları satmakla mükellef olduklarından bu mülkleri ilan tahtalarına yazmak da onların görevidir. Binaların bedeli beş, toprağın bedeli on yıl içinde ödenir. Ödemeler dokuzuncu prytanlık süresi içinde yapılır. ^[4] Tapınakların mülkiyetindeki kutsal toprakları kiraya veren arkhon kral da bunları beyaz ilan tahtalarına kaydederek buleye bildirir. Bu toprakların bedeli on yılda dokuzuncu prytanlık dönemlerinde ödenir. Bu durumda gelirlerin çoğu dokuzuncu prytanlık süresi içinde toplanır. ^[5] Ödeme tarihlerinin kaydedildiği ilan tahtaları buleye teslim edilir ve kamu kölesi tarafından muhafaza edilirler. Ödemenin yapılacağı tarihte, kamu kölesi ilan tahtasını rafından indirerek apodekteslere [keşideci] verir. Borç aynı gün içinde ödendikten sonra kaydı silinir. Kalan borçlar, ödenmeden silinmemeleri için ayrı bir yerde saklanır.

48. ^[1] Her phyleden birer kişi olmak üzere kurayla seçilen on apodektes vardır. Bunlar ilan tahtalarını alır, bulenin buleutiriondaki [bule binası] toplantısında, ödenen borçları siler ve kamu kölesine geri verirler. Borcunu zamanında ödemeyenin adı bule huzurunda işaretlenir ve borcunun iki katını ödemek zorunda kalır. Aksi takdirde hapse girer. Cezalı ödemeleri bule tahsil eder, hapis cezalarını da yine o verir. ^[2] Apodektesler prytanlık döneminin ilk gününde topladıkları paraları ilgili makamlar arasında bölüştürürler. Ertesi gün, dağıttıkları miktarları bir ilan tahtasına kaydedip buleutirionda görünür bir yere asarlar. Dağıtılan paralarla ilgili herhangi bir sivilin ya da kamu görevlisinin yolsuzluk yaptığına ilişkin iddialar varsa bulede görüşülür ve oylama yapılarak karara bağlanır.

¹³¹ Bule üyeleri, her prytanlığın memurlarının hesaplarını denetlemek üzere, kurayla kendi aralarından on logistes [sayman] seçerler. ¹⁴¹ Aynı şekilde, yine kurayla, her demostan birer euthynos [denetleyici] ve onlara yardımcı olacak ikişer paredros da seçerler. Bunlar, agoranın faal olduğu saatlerde, her phyle için ayrı ayrı olmak üzere, phylenin eponymos kahramanının [heroas]⁴¹ heykelinin yanında oturmak zorundadır. Hesaplarını devreden herhangi bir görevliye dava açmak isteyen her yurttaş, hesaplar verildikten sonraki üç gün içinde beyaz bir tahtaya kendi adını, suçladığı görevlinin adını, suçlamasını ve suçladığı kişiye verilmesini düşündüğü para cezasını yazarak euthynosa verir. ¹⁵¹ Euthynos yazıyı alıp okur ve yanıtlamaya değer bulursa, kişisel suçlamalar için demos yargıçlarına, kamuyu ilgilendiren suçlamalar için thesmotheteslere devreder. Thesmothetesler bu başvuru üzerine suçlamayı mahkemeye verirler ve mahkemenin konu hakkında vereceği karar kesindir.

49. ¹¹¹ Meclis atları da denetler ve bir yurttaşın iyi bir ata sahip olup ona iyi bakmadığını saptadığında, atın bakımını başkasına yaptırıp masrafını sahibine ödetir. İyi koşamayan ve diğer atlarla uyum içinde hareket edemeyen atların çenesini kızgın bir demirle dağlatır. Bu şekilde dağlanmış atlar orduda kullanılamaz. Savaşta en ön safta yürütülen öncü atların bu görevi hakkıyla yerine getirip getirmediğini de denetler. Bunlardan herhangi birinin yetersiz olduğuna karar verirse öncü olarak kullanılmasına son verir. Aynı şekilde amipposları [atlıların arasında yaya savaşan askerler] da denetler ve yetersiz bulduklarını bu maaşlı görevlerinden uzaklaştırır. ¹²¹ Atlı askerler, halkın el kaldırma yöntemiyle seçtiği

41 Her phyle adını bir efsanevi kahramandan [heroas] alıyordu. Bu kahramanların heykelleri Kerameikos'ta, Tholos binasının yakınlarında bulunuyordu. Yeni yasa ve bildiriler eponymosların heykellerinin yanında asılırdı.

on katalogeas [katalog hazırlayan] tarafından seçilirler. On kişilik heyet hazırladığı listeyi hipparkhos ve phylarkhoslara verir, onlar da listeyi buleye sunarlar. Devamında, atlıların adı yazılı mühürlü liste açılır ve yeminli ifadelerinde artık bedenen atlı olarak görev yapamayacaklarını söyleyenler listeden silinerek yerlerine yeni kaydedilmiş olanlar yazılır. Yeni kaydedilenlerden herhangi biri, bedenen engelli oluşu ya da maddi yetersizliği yüzünden görev yapamayacağına dair yeminli beyanda bulunursa gitmesine izin verilir. Bu aşamadan sonra, bule yeni adayı atlı sınıfına alınmaya uygun bulup bulmadığına ilişkin oylama yapar. Oylama sonucu uygun bulunursa atlı sınıfına kaydedilir, bulunmazsa gönderilir.

^[3] Bule, eskiden Athena'ya sunulan pelerinle [peplos]⁴² de ilgilenirdi, ancak bule üyelerinin bu konuda taraflı davranışları görüldüğünden günümüzde bu yetki kurayla seçilen bir heyete devredildi. Bule, askerî hazine saymanı ile birlikte tanrıça Nike heykellerinin hazırlanmasından ve Panathenaia Bayramı'nda verilecek ödüllere de sorumludur.

^[4] Bule sakatları da denetler. Yasaya göre, serveti üç mna-dan az olan ve çalışamayacak derecede bedenen özürlü olanları denetleyen bule, onlara devlet hazinesinden günde iki obolosluk bir gıda desteği sağlar. Bu işle kurayla seçilen bir sayman ilgilenir.

Kısaca belirtmek gerekirse, bule yöneticilik alanında diğer kamu görevlilerinin çoğuyla iş birliğinde bulunur.

42 Panathenaia Bayramı'ndaki tören alayının Athena'ya sunduğu pelerin. Tekerlekler üzerinde kaydırılan bir geminin en yüksek direğine asılarak Kerameikos'tan Akropolis'e çıkarılırdı. Pelerine, tanrıçanın hizmetindeki asil ailelere mensup genç kızlar, altın iplikle, mitolojiden Devler Savaşı'na ilişkin sahneler işlerdi. En çok işlenen sahne, Athena'nın dev Engelados'u yenmesiydi. Akropolis'te pelerin rahiplere teslim edilir, onlar da Erekhtheion Tapınağı'nda bulunan ahşap Athena heykeline sararlardı.

Kurayla Seçilen Diğer Görevliler

50. ^[1] Bulenin görevleri işte bunlardır. Tamir edilmesi gereken tapınakları tamir etmek üzere, kurayla on yurttaş seçilir ve bu iş için apodekteslerden otuz mna ödenek alırlar. ^[2] Beşi Pire’de, beşi de kentte görev yapmak üzere on astynomos [şehrin düzenini sağlayan] seçilir. Bunlar şarkıcı ve aulos [flüt] ya da kitara [lavta] çalan kızların iki drakhmeden fazla ücret almamalarını denetlerler. Birden fazla kişinin aynı kızı istemesi üzerine, astynomoslar istekliler arasında kura çektiler kadının kurayı kazanana gitmesini sağlarlar. Astynomoslar, çöpçülerin [koprologos] kent içinden topladıkları pislikleri, kent surlarının on stadion dışına taşımalarını denetlerler. Aynı şekilde üzerlerinde inşaat yapılarak yolların kapanmasını, ahşap balkonların uzatılarak yolların üstünün kapatılmasını, lağımın sokağa dökülmesini ve pencere kanatlarının yola açılmasını da denetlerler. Yanlarında kamu köleleri çalıştırarak sokaklarda ölenleri kaldırma görevi de onların sorumluluğundadır.

51. ^[1] Beşi Pire, beşi kentte görev yapan on agoranomos [pazar denetleyicisi] kurayla seçilir. Yasa gereği, görevleri pazarda satılan bütün gıdaların sağlıklı ve katkısız olmasını denetlemektir.

^[2] Aynı şekilde, beşi Pire’de, beşi kentte görev yapan on metronomos [ölçü denetleyicisi] da kurayla belirlenir. Görevleri, satıcıların kullandığı her türden ağırlık ve uzunluk ölçülerini gözden geçirip doğru olup olmadıklarına bakmaktır.

^[3] Eskiden, kurayla beşi Pire, beşi kent için on sitophylakas [hububat denetleyicisi] seçilirdi. Şimdi, on beşi Pire’de, yirmisi de kentte görev yapacak şekilde sayıları artırıldı. Önce-

likli görevleri, kent içinde öğütülmemiş buğday ticaretinin dürüstçe yapılmasını, değirmencilerin unu satın aldıkları arpanın fiyatına, fırıncıların da ekmeği satın aldıkları unun fiyatına uygun olarak satmalarını denetlemektir. Aynı şekilde, yasaya göre ekmeklerin gramajını saptama yetkisi onlarda olduğundan, ekmeklerin ağırlığını da denetlerler.

[4] On ticaret denetleyicisi [epimeletes tu emboriu] kurayla belirlenir. Görevleri alım satımları denetlemek ve tüccarları deniz yoluyla getirdikleri buğdayın üçte ikisini kent içinde satmaya zorlamaktır.

52. [1] Cezaevi mahkûmlarını denetleyen on birler de kurayla seçilir. Bunlar, suçlarını itiraf ederek önlerine getirilen hırsızları, [köle olarak satmak üzere] adam kaçıranları ve yankesicileri ölüme mahkûm etme yetkisine sahiptirler. Suçlarını itiraf etmeyenleri mahkemeye gönderirler ve suçsuzluklarına karar verilirse serbest bırakırlar, aksi takdirde ölüme mahkûm ederler. Yasayla kamu mülkiyetine geçmesi gereken tarla ve binaların listesini mahkemeye vermekle yükümlüdürler. Mahkeme el konulmalarına karar verirse bu gayriimenkulleri satıcılara devrederler. Yasalara aykırı davranışlar hakkındaki şikâyetleri mahkemeye onlar sevk eder. Ancak bu tür müracaatların bir kısmını thesmothetesler de mahkemeye sevk edebilir.

[2] İki phyleden bir kişi olmak üzere, bir ay içinde görülecek davaları mahkemeye taşıyan beş eisagogeas [savcı] da kurayla seçilir. Bir ay içinde görülecek davalar, vermekle yükümlü olduğu çeyizi veremeyen, aylık yüzde bir faizle borçlandığı halde ödemesini geciktiren ve ticari amaçla borçlanıp borcunu ödemeyenlere ilişkin davalardır. Aynı şekilde, hakaret davalarına, dostça ya da sosyal amaçlı verilip geri ödenmeyen borçlarla, köle ve yük hayvanı alım satımıyla, savaş gemilerini donatmakla ve sarraflıkla ilgili davalara da

bakarlar. ^[3] Eisagogeaslar bu davaları bir ay içinde mahkemeye götürerek bir karara bağlanmalarını sağlarlar. Aynı şekilde apodektesler de vergi mültezimleriyle ilgili ya da onlara karşı açılan davalarla ilgilenirler. On drakhmeye kadar olan davalar hakkında karar vermek apodekteslerin yetkisindedir, daha büyük meblağlara ilişkin davalar ise bir ay içinde görülecek davalar sınıfına girer.

53. ^[1] Diğer davalara bakan kırklar kurayla her phyleden dörder kişi alınmak suretiyle seçilirler. Sayıları eskiden otuzdu ve demosları dolaşarak yargıçlık yaparlardı. Oligarşik Otuzlar yönetiminden sonra [otuz sayısıyla çağrışım yapmaması için] sayıları kırka çıkarıldı. ^[2] On drakhmeye kadar olan davaları kendileri karara bağlarken diğerlerini hakemlere [diaetetes] devrederler. Hakemler ele aldıkları davada iki tarafın da kabul edeceği bir uzlaşmaya vararak kararlarını bildirirler. Davalılar bu karardan memnun kalıp şartlarına uyacaklarını beyan ederlerse mahkeme biter. Davalılardan biri karardan memnun kalmazsa, her iki taraf da suçlamalarını, tanıklıklarını ve ilgili yasaları davalı ve davacı için ayrı ayrı olmak üzere farklı kaplar içine koyup mühürlüyor. Bir ilan tahtasına yazılan hakem kararı eklenerek bütün evraklar dava edilenin phylesinin davalarına bakan dört yargıca gönderilir. ^[3] Dörtler bundan sonra davayı halk mahkemesine devrederler. Bin drakhmeye kadar olan davalar iki yüz bir, bin drakhmeden büyük davalar dört yüz bir yargıçlı halk mahkemelerinde görülür. İki taraf da, hakemin kaplara koyup mühürlediği suçlama, tanıklık ve yasalardan başka evrak kullanamaz. ^[4] Diaetetes seçilebilmek için altmış yaşında olmak gerekir ve bu husus eponymosların listesinden tespit edilir. İki ayrı eponymos sınıfı vardır, bunlardan on adlarını phylelere [eponymos heroas] vermiştir, kırk ikisi de

[eponymos arkhon] tarih belirlemek üzere kullanılırlar⁴³. Epheboslar, eskiden beyaz ilan tahtalarına kaydedilirlerdi ve yanlarına kaydedildikleri yılın eponymos arkhonu ile bir önceki eponymos arkhonun adı yazılırdı. Şimdi adları bu binasının önünde, eponymos arkhonların büstleri yanındaki bakır bir sütuna kaydediliyor. ^[5] Kırklar [sıradaki] eponymosların sonuncusunu alıp onun listesinde bulunanlara hakemlikleri dağıtırlar ve her hakeme bakması için verilecek davaların saptanması için kura çekerler. Her hakem kurayla kendi adına çıkan davaları karara bağlamakla yükümlüdür. Yasaya göre, altmış yaşına geldiği halde hakemlik yapmamış olanlar yurttaşlık haklarını kaybederler. Sadece o dönem devlet memuru olanlarla yurt dışında bulunanlar bu cezaya çarptırılmaz. ^[6] Bir hakemden haksızlık gördüğünü iddia eden biri onu hakemler kuruluna şikâyet edebilir. Hakem suçlu görülürse yurttaşlık haklarını kaybeder, ama kararı temyiz edebilir. ^[7] Eponymos arkhonlardan seferberlik zamanında da yararlanılır. Hangi yurttaşların silahaltına alınacağı, yaş dilimlerinin başındaki ve sonundaki dönemlerin eponymos arkhonlarının adları belirtilerek saptanır.

54. ^[1] Aşağıdaki görevliler de kurayla seçilir: Görevleri yol inşa etmek olan ve bunu yaparken kamu köleleri çalıştıran beş yol müteahhidi [odopoios]. ^[2] Herhangi bir kamu görevinde bulunmuş olanların hesap verdiği on hesap denetçisi [logistes] ve onların yardımcıları olan on synigoros. Hesap vermekle yükümlü olanları denetlerler ve gerek görürlerse mahkemeye verirler. Herhangi bir görevlinin hırsızlık yaptı-

43 Atina'nın en büyük makamlardan biri olan eponymos arkhon, görevli olduğu yıla adını verirdi. Atinalılar tarih belirlemek için Olimpiyatları ve eponymos arkhonları kullanırdı. Yasaya göre her Atinalı yurttaş 18 yaşından 60 yaşına kadar er olarak hizmet vermek zorundaydı. Metinde bir erkeğin askerlik yapma yükümlülüğü bulunan 42 yılın arkhonuna değiniliyor.

ğını saptarlarsa onu hırsızlık suçundan mahkûm ederler. Bu durumda, hüküm giyen görevli çaldığı miktarın on katını ceza olarak ödemek zorundadır. Denetçiler bir görevlinin rüşvet aldığını saptarlarsa onu rüşvet suçundan mahkûm ederler ve bu görevli aldığı rüşvetin on katını ödemek zorundadır. Bir görevli yetkisini aşacak şekilde harcamalar yaparsa, sadece bu harcamalar kadar bir miktarı ödemekle yükümlüdür. Bu meblağ dokuzuncu prytanlık dönemine kadar ödenmezse ikiye katlanır. On katı ödenmesi gereken meblağlar gecikme nedeniyle iki katına çıkmaz.

^[3] Prytanlık sekreteri de kurayla seçilir. Evraklardan sorumludur, yürürlüğe giren yasaları kaydeder, bütün resmî evrakları temize çeker ve bule toplantılarına katılır. Eskiden bu göreve getirilenler, en sayılan ve güvenilir yurttaşlar arasından el kaldırma yöntemiyle seçilirdi. İttifak antlaşmaları, başka kentlere temsilci atamaları ve yabancılara yurttaşlık hakkı verilmesi dolayısıyla dikilen sütunlarda onların adı kaydedilir. Günümüzde prytanlık sekreterleri kurayla belirleniyor. ^[4] Yasalar sekreteri adıyla bilinen başka bir görevli de kurayla seçilir. Bunun görevi oylanan bütün yasaların kaydedilmesini sağlamaktır. ^[5] Bule ayrıca, el kaldırma yöntemiyle, toplantılarında görüşülen evrakları yüksek sesle okumakla görevli bir sekreter seçer.

^[6] Kurbanlarla ilgilenen on kurban sorumlusu [ieropoi-os] kurayla belirlenir. Kehanet törenlerinde ihtiyaç duyulan hayvanları kurban ederler ve bir kehanet için ayin düzenlemek gerektiğinde kâhinlerle birlikte ayini yönetirler. ^[7] Panathenaia Bayramı dışındaki dört yılda bir kutlanan bayram törenlerini yöneten ve bazı durumlarda kurban kesen eniausios adıyla bilinen on görevli de kurayla seçilir. Bu bayramlar: Delos kutlamaları –burada ayrıca her altı yılda bir kutlama yapılır– Brauronia, Artemisia, Heraklia, Eleusinia

ve Panathenaia bayramlarıdır. Hiçbir zaman bu bayramlardan ikisi aynı anda kutlanmaz. Kephisophon'un arkhonluğu döneminde bunlara Hephaistia Bayramı eklendi.

^[8] Salamis arkhonu ve Pire demarkhosu [demos başı] kurayla belirlenir. Bunlar kendi bölgelerinde Dionysia Bayramı kutlamalarını düzenler ve khoregosları tayin ederler. Salamis'te arkhonun adı resmî evraklar üzerine kaydedilir.

Dokuz Arkhon

55. ^[1] Kurayla seçilen görevliler ve yükümlülükleri bunlardır. Dokuz arkhon adıyla anılan görevlilere gelince, ilk başlarda nasıl seçildikleri daha önce söylendi. Altı thesmothetes ile onların bir sekreteri, [eponymos] arkhon, [arkhon] basileus ve polemarkhos, her biri birer demostan olmak üzere on kişi kurayla seçilir. ^[2] Sekreter dışında dokuz arkhon, önce Beş Yüzler Meclisinde, sonra bule ve mahkemede sorgulanırlar. Sekreter, kura ya da oylama yoluyla seçilen bütün diğer görevliler gibi sadece mahkeme tarafından sorgulanır. Daha önce bulenin onaylamadığı adaylar arkhon olamazken, günümüzde reddedilenler mahkemeye temyize başvurabilirler ve mahkemenin vereceği karar kesindir. ^[3] Sorgulamadan geçen arkhonlara önce, “Baban kim, hangi demostansın? Babanın babası kim, annen kim, annenin babası kim ve hangi demostandır?” soruları sorulur. Daha sonra, atalarının tanrısı olarak Apollon'u ve ocağının tanrısı olarak Zeus'u kabul edip etmediğini, aile mezarlarının olup olmadığını, varsa nerede bulunduğunu, anne babasına saygı gösterip göstermediğini, vatanına karşı yükümlülüklerini yerine getirip getirmediğini, seferberliklere katılıp katılmadığını sorarlar. Bu soruları sorduktan sonra, anlattıklarını ta-

nıklarla desteklemelerini isterler. ^[4] Arkhon adayı tanıklarını getirince onlara: “İçinizden herhangi biri bu adam hakkında herhangi bir suçlamada bulunmak ister mi?” diye sorulur. Suçlama varsa o suçlama dinlenir ve suçlanan adaydan kendisini savunması istenir. Ardından oylama yapılır. Oylama bulede el kaldırma yöntemiyle, mahkemelerde ise gizli oyla yapılır. Suçlama yapılmazsa hemen oylamaya geçilir. Eskiden sadece bir yargıç oy verirdi, ama şimdi bütün yargıçlar oy kullanmak zorundadır. Bu şekilde, suçlamacıların gözünden kaçan kötü niyetli bir adayı yargıçlar geri çevirebilir. ^[5] Sorgulamadan geçen arkhonlar, üzerine kurbanların iç organlarının konduğu kayanın önüne gelirler. Hakemler yargılarını bildirmeden, tanıklar da tanıklık yapmadan önce aynı kayanın önünde yemin ederler. Arkhonlar kayanın üzerine çıkarak, görevlerini adilce ve yasalara uygun olarak yapacaklarına, kendilerine mevkileri yüzünden verilecek armağanları kabul etmeyeceklerine ve herhangi bir armağan kabul ederlerse altın bir heykel yaptıracaklarına dair yemin ederler. Yeminden sonra Akropolis’e çıkarak aynı yemini tekrar ederler ve devamında yeni görevlerini devralırlar.

56. ^[1] [Eponymos] arkhon, [arkhon] basileus ve polemarchos yanlarına ikişer yardımcı [paredros] seçerler. Yardımcılarını istedikleri gibi seçebilmelerine karşın, onlar da görevlerine başlamadan önce sorgulamadan geçer ve görevlerini devrederken hesap verirler.

^[2] Arkhon göreve gelir gelmez, bir tellal vasıtasıyla, makamına geçmeden önce kim nelere sahipse makamından ayrıldığında da onlara sahip olmaya devam edeceğini duyurur. ^[3] Daha sonra, sahnelenecek tragedyaların masraflarını üstlenmek üzere, en zengin Atinalılardan, khoregos olarak üç kişi görevlendirir. Önceleri komedyalar için de beş khoregos görevlendirirdi, ancak günümüzde bu görevlendirmeyi

phyleler yapıyor. Phyleler, Dionysia Bayramı için erkekler, çocuklar ve komedya korosuna, Thargelia Bayramı için de erkekler ve çocuklar korosuna khoregos bulurlar. Dionysia koroları için her phyleden birer kişi seçilir, Thargelia koroları için ise her iki phyleden birer kişi seçilerek masrafları dönüşümlü olarak üstlenirler. Arkhon, phylelerin ona göndermiş olduğu khoregosları kabul eder, gerekirse yurttaşlar arasındaki servet değişimlerini⁴⁴ [antidosis] yapar ve liturgi-
alardan⁴⁵ muafiyet taleplerini halk mahkemesine sunar. Bir liturgiadan, daha önce aynı görevi üstlenmiş olmak, başka bir liturgiayı üstlendikten sonra yasayla belirlenen sürenin geçmemesi, ya da bu görevi üstlenmek için gerekli yaşta olmamak gibi nedenler öne sürülerek muafiyet istenebilir, çünkü çocuklar korosuna khoregos olabilmek için kırk yaşından büyük olmak gerekir. Arkhon, Delos için khoregoslar ve gençleri Delos Adası'na taşıyacak trieresle gidecek olan theorianın [tören alayı] theoria başını da seçer.¹⁴¹ Aynı şekilde, [söz konusu dinsel kardeşliğe kabul edilen yeni] üyelerin evlerinden çıkmadığı Asklepios onuruna düzenlenen alayla –on kişilik bir kurulla birlikte– Büyük Dionysia kutlamalarında düzenlenen alayın sorumlusudur. On kişilik kurul, eskiden el kaldırma yöntemiyle Halk Meclisinde seçilirdi ve üyeleri alayın masraflarını üstlenirdi. Günümüzde her phyleden birer kişi seçilir ve bayram hazırlıklarıyla ilgili yüzer mna öder.¹⁵¹ Arkhon, Thargelia ve Kurtarıcı Zeus bayram-

44 Bir yurttaş, üstlenmesi istenen [khoregia ve triirarkhia gibi] kamusal masrafları ağır bulursa, kendi düşüncesine göre bu masrafları üstlenebilecek daha zengin bir başkasını önerebilirdi. Önerilen yurttaş ya kamusal masrafı üstlenir ya da daha zengin olduğunu kabul etmeyerek servetini kendisini öneren yurttaşla değiştirmeyi teklif ederdi. Buna antidosis denirdi.

45 Zengin yurttaşların üstlendiği, diplomatik kafiler, tiyatro oyunları sahneleme, savaş gemisi inşa etme ve donatma gibi kamusal masraflar. Bu görevler, onları üstlenenlere büyük bir onur kazandırdığı gibi dolaylı bir vergi işlevi de görüyordu.

larının olduğu gibi, Dionysia ve Thargelia yarışmalarının da düzenleyicisidir. Arkhon işte bu bayramlardan sorumludur.

[6] Arkhonun ön soruşturmalarını yürüttükten sonra mahkemeye sunmakla yükümlü olduğu dava ve iddianame türleri şunlardır: Anne babaya kötü davranma davaları (bunlar herkes tarafından açılabilir ve reddedilmeleri durumunda davacıya herhangi bir para cezası verilmez), yetimlere kötü davranma davaları (bunlar vasilere açılır), epikleros kızlara kötü davranma davaları (bunlar vasilere ya da varsa kızların eşlerine açılır), ruh sağlığı yerinde olmadığı için aile servetini saçıp savurduğu iddia edilen mirasçılara açılan davalar, ortak mal ve mülklerin paylaşılmasını isteyenler için bölüştürücü tayini davaları, vasi tayin etme, bir vasinin değiştirilmesini isteme, sahipsiz kalan bir aile servetine vasi tayin etme, birilerine vasi olmak isteme davaları ve ailelere ya da epikleros kızlara ilişkin miras davaları. [7] Arkhon, yetimlerin, henüz evlenmemiş bekâr mirasçı kızların ve eşleri ölmüş hamile kadınların haklarını korur, onlara haksızlık edenleri para cezasına çarptırıp mahkemeye verir. On dört yaşına gelinceye kadar yetimlerin ve bekâr mirasçı kızların gayrimenkullerini kiraya verip kiralarını tahsil eder. Vesayeti altındaki çocuklara iyi bakmayan vasileri, çocukların geçimi için gerekli parayı vermeye zorlar.

57. [1] Eponymos arkhonun görevleri bunlardır. Arkhon basileusun başlıca sorumluluğu, halkın el kaldırma yöntemiyle seçtiği dört görevliyle [epimelites] birlikte Mysteria'ları [Gizemler] düzenlemektir. Bu görevlilerin ikisi bütün Atinalılar arasından, biri Eumolpides, biri de Kerykes ailelerinden seçilir. İkinci olarak, bir tören alayı ve yarışmalardan oluşan Lenaia'daki Dionysiaları düzenler. Tören alayını basileus ile dört görevli birlikte düzenlerken, yarışmalardan tek başına basileus sorumludur. Bütün meşale yarışları ve kısaca söyle-

mek gerekirse bütün geleneksel kurban törenleri onun sorumluluğundadır. ^[2] Dinî değerlere saygısızlık [asebia] ve bir yurttaşın rahip olmasına itiraz davalarına bakar. Soyların ve rahiplerin kutsal mekânlara ilişkin anlaşmazlıklarını yargıç sıfatıyla karara bağlar. Bütün cinayet davaları ona getirilir ve bir kişinin [cinayet işlediği için] dinî törenlere katılmasını yasaklama yetkisi ondadır. ^[3] Kasıtlı öldürme ya da yaralama ve yangın çıkararak ya da zehirleyerek öldürme davaları Areios Pagos Meclisinde görülür. Meclis sadece bu olayları karara bağlamaya yetkilidir. Kasıtsız cinayet, cinayete teşebbüs ve bir köleyi, Atina'ya yerleşmiş bir yabancıyı [metoikos] ya da bir yabancıyı öldürme davaları Palladion⁴⁶ Mahkemesi'nde görülür. Bir kimse, yasaların izin verdiği bir cinayet işlediğini, yani karısıyla birlikte yakaladığı bir erkeği, savaşta farkında olmadan bir yurttaşını ya da kasıtsız olarak güreştiği rakibini öldürdüğünü iddia ettiğinde, davası Delphinion'da⁴⁷ görülür. Başka bir nedenle sürgün edilmiş olup uzlaşmaya varılması muhtemel bir cinayet ya da yaralama suçundan yargılanan kimse, Phreatto sahilindeki mahkemede yargılanır ^[4] ve savunmasını karaya çekilmiş bir geminin içinden yapar. Areios Pagos'ta görülen davalar dışında, cinayet davalarını kurayla saptanan yargıçlar karara bağlar. İddianameyi basileus okur ve yargıçlar açık havada, kutsal bir mekânın yakınlarında toplanırlar. Basileus davaya başkanlık ettiği süre boyunca başındaki çelengi [stephanos] çıkarır. Davalı, mahkeme süresince dinî ayinlere katılamaz ve agoraya gidemez. Yargılanacağı gün mahkemenin toplandığı tapınağın avlusuna gelerek savunmasını yapar. Suçlunun belirsiz olduğu davalarda, "eylemin failine" karşı dava

46 Mahkeme Pallas Athena Tapınağında toplanıyordu.

47 Mahkeme şehrin doğusunda, sur dışında Delphenios Apollon Tapınağında toplanıyordu.

açılır. Basileus ve phyle basileusları bir kimsenin ölümüne neden olan cansız varlıklarla hayvanları da yargırlar.

58. ^[1] Polemarkhos, Artemis Agrotera ve [savaş tanrısı] Enyalios için kurbanlar keser, savaşta ölenlerin anısına yarışmalar [epitaphios agonas] düzenler ve Harmodios ile Aristogeiton anısına kurbanlar kestirir [enagismos]. ^[2] Atina'ya yerleşmiş yabancılar, yurttaş vergisi ödeyen yabancılar [isoteles] ve şehre yararları dolayısıyla şehrin dostu olarak kabul edilen yabancıların [proksenos] davalarına bakar. Polemarkhos bu davaları ona bölerek kurayla phylelere dağıtır, phyle yargıçları da bunları hakemlere devrederler. ^[3] Polemarkhos, hamisini terk eden ya da başka bir hami bulan azat edilmiş kölelere [apostasiu diki] ve Atina yurttaşı bir kefil olmayan meteklere karşı açılan davalar [aprostasiu grafi] ile metoikosların miras ve epikleros kız davalarını bizzat mahkemeye vermekle yükümlüdür. Kısacası, arkhonun Atina yurttaşları için yaptığı her şeyi polemarkhos metoikoslar için yapar.

59. ^[1] Thesmothesler ilk olarak, mahkemelerin hangi günlerde toplanacağını saptamak yetkisine sahiptirler. Hazırladıkları programı yetkililere verirler ve mahkemeler buna göre çalışır. ^[2] Halk aleyhine işlenen suçlara ilişkin davaları, arkhonlar ve iftirada bulunanlar [sykophantes] aleyhindeki suçlamaları, usulsüz yasa tasarıları ve uygun olmayan yasalar aleyhindeki davaları, bir iş yürüten heyetlerin, heyet başkanlarının ve strategosların hesap vermesini talep eden başvuruları işleme sokarlar. ^[3] Halka karşı işlenen suçlardan thesmotheslerin yetki alanına girenleri şunlardır: Yabancıların haksız yere yurttaşlık hakkı kullanması, yabancıların rüşvetle kendilerini yurttaş olarak kaydettirmesi, yurttaşların rüşvet vererek konukseverlik yükümlülüklerinden kaçınması, iftira, rüşvet, birilerinin haksız yere borçlu olarak

kaydedilmesi, yalancı şahitlik, vergi listelerinden isim sildirilmesi ve zina davaları. ^[4] Bütün yetkililerin göreve getirilmeden önceki soruşturmalarını, Halk Meclisinin yurttaşlık hakkı vermeyi reddettiği müracaatları ve bulenin kararlarına itirazları işleme sokarlar. ^[5] Aynı şekilde ticaret, madenler, köleler ve özgür bir yurttaş aleyhinde konuşan kölelere ilişkin davaları da işleme sokarlar. Özel ve kamusal konulara ilişkin mahkemeleri kura ile görevlilere dağıtırlar. ^[6] Başka kentlerle hukuk alanında yapılan antlaşmaları onaylayarak bu antlaşmalardan doğan davaları ve Areios Pagos Meclisinde yalancı şahitlik yapıldığına ilişkin davaları mahkeme önüne çıkarırlar. ^[7] Bütün yargıçların kurayla belirlenmesi, dokuz arkhon ile thesmotheteslerin sekreteri tarafından yapılır ve herkes kendi phylesinin yargıçlarını saptar.

60. ^[1] Dokuz arkhonla ilgili durum böyledir. Her phyle-den birer olmak üzere kurayla on athlothes [yarışma düzenleyicisi] seçilir. Bunlar soruşturmayı başarıyla geçirdikten sonra dört yıl işbaşında kalırlar. Panathenaia Bayramındaki tören alayını, müzik yarışmalarını, [çıplak yapılan] atletizm yarışmalarını ve at yarışlarını düzenlerler. Tanrıça Athena'nın pelerininin hazırlanmasıyla ve buyleyle birlikte, armağan olarak verilecek amphoraların üretimiyle ilgilenirler, yarışmaların galiplerine zeytinyağı dağıtırlar. ^[2] Bu yağ kutsal zeytin ağaçlarından⁴⁸ toplanır. İlgili görevli, kutsal zeytin ağaçlarının bulunduğu arazinin sahiplerinden ağaç başına bir buçuk kotyليون⁴⁹ yağ toplar. Eskiden kent buraların yağ üretimini satardı ve kutsal ağaçları kesen ya da sökenler Areios Pagos'ta yargılanır, suçlu bulunmaları durumunda ölüme mahkûm edilirdi. Günümüzde yasa yürürlükte olduğu halde uygulanmıyor.

48 Peloponez Savaşı'nda yanan zeytin ağaçları kutsal sayılıyordu ve kesilip sökülmeleri yasaktı.

49 Yaklaşık 3/8 litreye karşılık gelen hacim birimi.

Yağ her ağaçtan ayrı ayrı toplanmıyor, ağaçların dikili olduğu toprağın sahibi tarafından şehre veriliyor.^[3] Görevli, sorumlu olduğu yıl üretilen yağı toplayarak Akropolis'teki saymanlara verir. Bütün yağı toplayıp saymanlara teslim etmeden Areios Pagos Meclisindeki makamına geçemez. Saymanlar zeytinyağını Akropolis'te muhafaza ederler ve Panathenaia Bayramı geldiğinde athlothetlere teslim ederler. Onlar miktarını ölçüp ödül kazananlara dağıtırlar. Müzik yarışmalarının ödülü para ve altın, askerî oyunların ödülü kalkan, atletizm yarışmaları ve at yarışlarının ödülü ise zeytinyağıdır.

Oylamayla Seçilenler ve Askerî Görevliler

61.^[1] Bütün askerî görevliler el kaldırma yöntemiyle seçilir. On strategos, önceleri her phyleden birer kişi olacak şekilde seçilirken, şimdi bütün Atinalılar arasından seçiliyorlar. El kaldırma yöntemiyle, biri ülkenin dışına çıkılması durumunda ağır silahlı piyadelere [hoplites] komuta etmek, diğeri de savaş kent içinde yapılacaksa şehri savunmak ve savaşı yürütmek üzere iki strategos oylanır. Pire Limanını korumakla görevli, biri Munikhia, diğeri Akte'de görev yapacak iki strategos daha seçilir. Başka bir strategos, bir askerî örgütlenme birimi olan symmorialardan⁵⁰ sorumludur, savaş gemilerinin masraflarını üstlenenlerin [triirarkhos] listesini hazırlar, konuyla ilgili itirazları mahkemeye götürür ve gerekirse yurttaşlar arasındaki servet değişimlerini yapar. Diğer beş stra-

50 Eskiden savaş masrafları bütün yurttaşlar arasında paylaştırılırdı. Daha sonra bu masrafları karşılamak için her phyleden ikişer olmak üzere 60 kişilik heyetler oluşturuldu. Sözlük anlamıyla herkesin gücü oranında katkıda bulunduğu grup anlamına gelen symmorialar zamanla çok güçlendi ve kuruluş amaçlarından uzaklaştı. Demosthenes Symmorialara Dair adlı nutkunda bunları çok sert eleştirir.

tegos günün ihtiyaçlarına göre görevlendirilirler. ^[2] Her yeni prytanlıkta, halk strategosların işlerini iyi yapıp yapmadığı konusunda el kaldırarak oy verir. Halkın oyuyla işten el çek-tirilen strategos mahkemeye verilir. Suçlu görülürse yargıçlar çarptırılacağı cezayı ya da ceza olarak ödeyeceği parayı be-lirler. Suçsuz olduğu anlaşılan strategos yeniden işinin başı-na döner. Strategosların, komutanlıkları süresince emirlerine itaat etmeyen erleri hapsedme, ordudan uzaklaştırma ve para cezasına çarptırma yetkileri vardır. Ancak günümüzde para cezası pek verilmiyor. ^[3] Her phyleden birer kişi olmak üze-re on taksiarkhos [yaya albayı] için de seçim yapılır. Bunlar kendi phylelerinin erlerine komuta eder ve lokhagosları [yüz-başı] atarlar. ^[4] İki hipparkhos da seçimle belirlenir. Seçim bütün yurttaşlar arasından yapılır ve her biri beşer phyleye komuta eder. Strategosların hoplitler üzerinde ne yetkileri varsa, hipparkhosların da atlılar üzerinde aynı yetkileri var-dır. Bunlar için de her prytanlık döneminde, işlerini iyi yapıp yapmadıkları konusunda, halk el kaldırma yoluyla oylama yapar. ^[5] Taksiarkhosların hoplitlere komuta ettiği gibi, atlıla-ra komuta etmek için, her phyleden birer kişi olmak üzere on phylarkhos [süvari albayı] seçilir. ^[6] Adadaki atlılara komuta etmek üzere Lemnos Adası için de bir hipparkhos seçilir. ^[7] Kutsal Paralos⁵¹ Gemisi ve Ammon'un Gemisi⁵² için el kal-dırma yöntemiyle birer tamias [sayman] seçilir.

51 Paralos antik dönemde Atinalıların iki "kutsal" gemisinden birinin adıydı. Sunion Burnu'nun batısındaki "Paralu Gi" adındaki limanda demirli bekler, genellikle acil durumlarda dinî ve siyasi görevlerde kullanılırdı. Görevlerinden biri Atina'nın resmî heyetini Apollon adına yapılan kutlamalar için Delos Adası'na taşımaktı. Thukydides'e göre (VIII, 72) görevlerinden dolayı onunla yolculuk edenler ve mürettebatı mutlaka Atina vatandaşı ve demokrat görüşlü olmalıydı.

52 Atina'nın bir diğer kutsal gemisi olan Salaminia, kendini Tanrı Ammon'un oğlu olarak tanıtan Büyük İskender anısına Ammon'un Gemisi adını aldı ve görevleri farklılaştı. Büyük İskender'in kent tarafından tanrı olarak kabul edildiği MÖ 324'ten önce de Atina'da Mısır tanrısı Ammon'a tapınılıyordu.

62. ^[1] Eskiden, görevlilerden bazıları dokuz arkhonla birlikte phylelerin tümü içinden seçilirken, bazıları Theseion'da demosların gönderdiği adaylar arasından seçilirdi. Ancak demoslar bu adaylıkları parayla sattıkları için, günümüzde demosların seçimine bırakılan bule üyeliği ve muhafızlık dışında bütün görevliler phylelerin tümü içinden seçiliyor. ^[2] Yurttaşlar katıldıkları her Halk Meclisi toplantısı için bir drakhme, ana toplantı için dokuz obolos ödenek alırlar. Aynı şekilde mahkemelerde toplantı başına üç, bulede beş obolos ödenek⁵³ verilir. Prytanoslara beslenme gideri olarak birer obolos daha verilir. Dokuz arkhondan her biri beslenme gideri olarak dört obolos alır, bu parayla bir tellal [keryks] ve bir aulos çalgıcısını besler. Salamis arkhonu her gün için birer drakhme ödenek alır. Athlothesler Panathenaia Bayramı'nın kutlandığı Hekatombaion ayı boyunca, kutlamaların dördüncü gününden başlayarak prytaneionda yemek yerler. Delos'a gönderilen elçiler [amphiktyon] her gün için Delos kasasından birer drakhme alırlar. Samos, Skyros, Lemnos ya da İmbros'a arkhon olarak gönderilenler de beslenmeleri için ödenek alırlar. ^[3] Bir kişi askerî makamlara üst üste birkaç kez getirilebilir, ancak iki kez yapabileceği bule üyeliği dışındaki makamlara birden fazla seçilemez.

Mahkemeler

63. ^[1] Mahkemeler dokuz arkhon tarafından her phyle için ayrı ayrı düzenlenir. Onuncu phylenin mahkemesiyle thesmotheteslerin sekreteri ilgilenir. ^[2] Mahkemelerde, her biri birer phyleye ait olmak üzere on giriş kapısı ve her phyleye ikişer tane olmak üzere yirmi kura çekilecek yer [klerotis]

53 Harcırak, tazminat.

vardır. Ayrıca her phyle için onardan yüz ahşap kutu, oylan yargıçların ilan tahtalarının konulduğu başka kutular ve iki küp [hydria] vardır. Her giriş kapısında yargıçların sayısı kadar değnek bulunur ve küplere değnek sayısı kadar meşe palamudu atılır. Meşe palamutlarının üzerinde, on birinci harf olan lamdadan başlayarak, yargıç seçilecek mahkeme sayısı kadar harf yazılıdır. ¹³¹ Yargıçlığa seçilecekler otuz yaşını geçmiş, devlete borçsuz ve yurttaşlık haklarına sahip olmalıdır. Yargıç seçilme şartlarını yerine getirmeden yargıçlık yapan biri ihbar üzerine mahkemeye verilir. Suçlu olduğuna karar verilirse mahkeme çarptırılacağı cezayı ya da ödeyeceği para cezasını belirler. Para cezası çıkarsa, suçlu sadece mahkemenin belirlediği miktarı değil, ihbar edilmesine neden olan borcunu da ödeyene kadar cezaevinde tutulur. ¹⁴¹ Her yargıcın şimşir ağacından yapılmış bir tahta parçacığı vardır. Üzerinde adı, babasının adı, bağlı olduğu demos ve yargıçlar phylelerine göre on kısma ayrıldıklarından alfabenin kappa harfine kadar olan on harften biri yazılıdır. ¹⁵¹ Thesmothetesler mahkemelere verilecek harfleri kurayla seçtikten sonra, kamu kölesi kurada çıkan harfi mahkemenin bulunduğu yere asar.

64. ¹¹ Üzerlerine kappaya kadar harfler yazılmış olan on kutu her phylenin kapısının önüne konur. Yargıçlar ellerindeki tahta parçalarını aynı harfi taşıyan kutuya atarlar. Kamu kölesi kutuları salladıktan sonra thesmothetes her kutudan birer tahta çeker. ¹²¹ Kutudan adı yazılı tahta seçilen yurttaş, bundan sonra kutudan çekeceği tahtaları, üzerinde kutuyla aynı harf yazılı olan bir lataya [kanonis]⁵⁴ sapladığı için saplayıcı [empektes] adını alır. Tahtaları hep aynı kişinin çekmesi durumunda şaibe doğmasın diye bu kişi kuray-

54 Üzerinde delikler bulunan uzun bir döşeme tahtası.

la seçilir. Her kura çekme düzeneğinde beşer lata vardır. ^[3] Arkhon kutulara seçilecek yargıç sayısı kadar, her biri beşer tahta parçasına karşılık gelecek şekilde, bakırdan yapılmış beyaz ve kara zarlar koyar. Arkhon zarları çektikçe tellal seçilenlerin adlarını okur. Saplayıcı da yargıçlardan biridir. ^[4] Adı söylenen yargıç küpten bir meşe palamudu seçer ve üzerindeki harf yukarı gelecek şekilde palamudu yetkili arkhona uzatır. Arkhon harfi gördükten sonra o yargıcın tahtasını aynı harfin yazılı olduğu kutuya atar. Bu, yargıcın istediği mahkemeye değil harfini çektiği mahkemeye gitmek zorunda kalması ve herhangi bir kimsenin belli bir mahkemede istediği yargıçları toplayamaması içindir. ^[5] Kaç mahkeme kurulacaksa arkhonun yanında o sayıda ve her mahkeme için kurayla belirlenmiş ayrı bir harfle işaretli kutular bulunur.

65. ^[1] Yargıç çektiği meşe palamudunu köleye göstererek parmaklıktan içeri girer. Köle her yargıca çektiği palamudun üzerindeki harfin belirttiği mahkemenin rengiyle boyanmış bir değnek verir. Bu, yargıcın kurada kendisine çıkan mahkemeden başka bir mahkemeye girmemesi içindir. Başka bir mahkemeye girerse bu değneğin renginden anlaşılır. ^[2] Her mahkemenin giriş kapısının sövesi⁵⁵ başka bir renkle boyanmıştır. Değneğini alan yargıç, değneğiyle aynı renkte olan ve üzerinde çektiği palamuttaki harf bulunan mahkemeye girer. İçeri girince bu iş için kurayla belirlenmiş bir memurun verdiği, yargıç olduğunu belirten bir belge alır. ^[3] Bu şekilde içeriye girdikten sonra, yargıçlar ellerinde değnekleri ve meşe palamutlarıyla görevlerine başlarlar. Saplayıcılar, kurayı kazanamayanlara tahtalarını geri verirler. ^[4] Kamu

55 Kapının üzerinde, yarısı duvarın dışına taşan bir tahta parçası [sphekiskos], her mahkeme için farklı renk boyayla boyanmış olurdu. Bu şekilde mahkemeler renklerine göre yeşil [batrakhion], kırmızı [phoinikion] gibi adlar alırdı.

köleleri, her mahkeme için birer tane olan ve içlerinde her phylenin yargıçlarının adları bulunan kutuları alırlar. Kutuları, mahkemeden sonra yargıçlara tahtalarını geri vermek üzere kurayla seçilen beş görevliye verirler. Onlar da tahtalara bakarak yargıçları çağırır, ücretlerini öderler.

66. ^[1] Bütün mahkemelerin yargıçları seçildikten sonra, birinci mahkemeye ikişer kura çekme düzeneği ve bakır zarlar getirilir. Zarların yarısı mahkemelerin renklerine boyanmıştır, diğer yarısının üstünde de mahkemeye başkanlık edecek olanların adları yazılıdır. Kurayla seçilen iki thesmotetesten biri mahkeme renklerine boyanmış zarları bir kutuya, diğeri de mahkeme başkanlarının adlarını diğeri kutuya atarlar. İkisi aynı anda birer zar çeker. İlk çekilen mahkeme başkanı, ilk çekilen mahkemeye başkan olur, diğer başkanlar da bu şekilde sırayla belirlenir. Bu yöntemle çekilen kuraya göre hiçbir mahkeme başkanı hangi mahkemeye başkanlık edeceğini önceden bilemez. ^[2] Her yargıç kendi mahkemesine gittikten sonra, mahkeme başkanı phylelere ait olan on kutunun her birinden birer tahta çeker. Bunları başka bir boş kutuya atarak, içlerinden çektiği ilk beş tahta üzerinde adları yazılı yargıçlardan birini su saatine bakmakla, dördünü de oyları saymakla görevlendirir. Kura çekilmesinin nedeni hiç kimsenin bir kolayını bulup istediği kişiyi saatin ya da oyların başına geçirememesi, bunlara hile karıştırılamamasıdır. ^[3] Adları yazılmış tahtaları kutuda kalan diğer beş kişi yargıçların ödenekleriyle ilgilenir. Onların ait oldukları phyleye göre oturmalarını ayarlayarak ödeneklerini gruplar halinde almalarını sağlarlar. Bu şekilde, yargıçların tümü bir araya toplanarak birbirlerini rahatsız etmez ve birbirlerinin işlerine karışmaz.

67. ^[1] Bu düzenlemelerden sonra mahkemelere bakacakları davalar dağıtılır. Özel davalara bakılacaksa, yasanın bu-

yurduğu gibi her kategoriden birer olmak üzere dört dava görülür ve davalıyla davacı konu dışında hiçbir şey söylemeyeceklerine dair yemin ederler. Kamu davaları görülecekse her mahkeme tek bir dava üstlenir. ^[2] Mahkemelerde, konuşmaların zamanını ayarlayabilmek için, istendiğinde suyun bir kısmını dışarıya dökmeye yarayan boruları olan su saatleri [klepsydra]⁵⁶ vardır. Beş bin drakhmeden büyük davalarda birinci konuşma için on khus, ikinci konuşma için üç khus hacimli su saatleri kullanılır. Beş bin drakhmeye kadar davalarda yedi ve iki khusluk, bin drakhmeden küçük davalarda beş ve iki khusluk su saatleri kullanılır. Mahkemeye itirazlarda tanınan süre altı khustur, bu durumda ikinci kez söz verilmez. ^[3] Sekreter, bir yasa, bir tanıklık tutanağı ya da buna benzer bir şey okuduğu zaman su saatine bakan görevli boruyu kapatır. Bütün gün sürecektir olan davalarda suyun akışı durdurulmaz, ama davacıyla davalıya eşit miktarda su verilir. ^[4] Günün süresi Poseidon ayının⁵⁷ günlerinin süresine göre hesaplanır ve on bir kap su kullanılır. Zamanı ölçmekle görevli yargıç, oylama için üç kap su ayırır, kalan suyu da davacı ve davalıya eşit miktarlarda dağıtır. Eskiden davacılar fazla süre kullanarak davalılara kendilerini savunacak zamanı vermemeye çalışırdı. Ama günümüzde davacı ile davalının suyu ayrı kaplarda muhafaza ediliyor. ^[5] Son yıllarda, ikinci oylama için de bir miktar su ayrılmasına özen gösteriliyor. Ölüm cezası, sürgün, yurttaşlıktan çıkarılma ve aile servetine el koyma cezası istenen davalar bütün gün sürer.

56 Belirli bir hızla dökülen su vasıtasıyla zamanı ölçen su saatlerinin hacmi yaklaşık 3,3 litreye karşılık gelen khus birimiyle ölçülüyordu. Klepsydra kelimesi, su ve çalmak kelimelerinden türettiği için mahkemelerde zamana ilişkin sahtekârlıkların olabileceğini çağırıştırıyor.

57 Tanrı Poseidon'un adını taşıyan ay 15 Aralık – 15 Ocak tarihleri arasında kapsıyordu. Bu tarihlerde günün aydınlık süresi 9 saat olduğundan mahkemelerin çalışma saatleri de öyle kabul ediliyor, mahkemedeki tarafların konuşma süreleri buna göre ayarlanıyordu.

68. ^[1] Kamu davalarına bakan mahkemeler beş yüz yargıçtan oluşur. Daha önemli bir dava söz konusu olduğunda iki mahkeme bir araya gelerek bin üyeli, daha da önemli davalarda üç mahkeme bir araya gelerek bin beş yüz üyeli mahkemeler kurulur. ^[2] Oy pusulaları bakırdandır ve ortalarında bir halka bulunur. Yarısının ortası delik, diğer yarısının içi doludur. Konuşmalar bittikten sonra oy sayımını üstlenen görevliler, her yargıca birinin içi boş, diğerinin içi dolu iki oy pusulası verirler. Yargıçların iki delikli ya da iki deliksiz oy pusulası almaması için pusulaları verirken herkese açıkça gösterirler. Kurayla belirlenen bir görevli, oylarını kullanan yargıçların değneklerini toplar ve onlara üzerinde alfabenin üçüncü harfi gamanın yazılı olduğu bakır bir marka verir. Bu marka geri verildiğinde iki obolosluk yargıçlık ödeneği ödenir. Oy vermeyenlere marka verilmediğinden bu şekilde herkes oy kullanmaya mecbur tutulur.

^[3] Mahkemede biri bakır, diğeri ahşap, çift kulplu iki küp vardır. İçlerine önceden gizlice oy pusulası atılmaması için üstleri açıktır. Yargıçlar ahşap küpe geçersiz, bakır küpe geçerli oylarını atarlar. İçine birden fazla oy pusulası atılmaması için, bakır küpün ağzında sadece tek bir pusulanın geçeceği kadar bir yarık vardır. ^[4] Yargıçlar oy vermeye başlamadan önce tellal her iki tarafa tanıklıklara herhangi bir itirazları olup olmadığını sorar. Oylama başladıktan sonra hiçbir itiraz kabul edilmez. Bunun üzerine tellal: “İç i delikli oy pusulası ilk konuşan taraf, iç i dolu oy pusulası da ikinci konuşan taraf içindir,” açıklamasını yapar. Her yargıç, iki oy pusulasını, hangisinin delikli hangisinin dolu olduğunu gizleyecek şekilde tutarak geçerli pusulayı bakır küpe, geçersiz pusulayı ahşap küpe atar.

69. ^[1] Bütün yargıçlar oylarını kullandıktan sonra, köleler, iç i delik ve iç i dolu pusulaların kolaylıkla sayılabilmesi

için, bakır küpü kullanılan oy sayısı kadar deliği olan bir sayı tahtası üzerine boşaltırlar. Oyları saymakla yükümlü görevliler içi delik ve içi boş pusulaları ayrı ayrı sayarlar. Telal sonucu açıklar. İçi delik oy pusulaları davacı, içi dolular davalı içindir. Fazla oyu alan kazanır. İki tarafın oy sayısı eşitse davalı beraat eder. ^[2] Gerekirse, verilecek cezayı kararlaştırmak üzere aynı yöntemle oylama yapılır. Bu durumda, yargıçlar bakır markayı verip değneklerini geri alırlar. Verilecek ceza hakkında konuşmaları için taraflara yarımşar khus su verilir. Yargıçlar yasalara uygun olarak davayı bitirdikten sonra, kurada kendilerine çıkan yere giderek ödeneklerini alırlar.